

מאזרזת השבת

עם "מאזרזת הפרשה"
מבית "המכון התורני"
עמודים: 7-18

שע"י המכון התורני ירושלים

עקב - תשפ"ג | גליון ע"ה | עורך ראשי: הרב נעם יעקובי שליט"א

לתרומות (עבור הדפסה והפצת העלון) והנצחות
ניתן לפנות ל- 0546371585
ולהערות והארות: yoelf@asiatec.co.il

בגודל קדושת אכילת שבת והדלקת הנרות

מאת א.פ.

משום דבר רוחני, ובפרט הנאה גופנית כמו זו שהיה לו לשמש למזון האדם, ומשום הכי נתנה להם דרך עינוי ורעבון כדי שלא תהיה הנאתן שלימה מדבר רוחני רק הנאה חסירה, כמו שהם כל טובות העולם הזה שאינם הנאה שלימה.

והנה, מה שאנו אוכלין בשבת הוא מזון גופני וחשוב לנו כמו מזון רוחני, שהרי כתב בראשית חכמה (שער הקדושה פרק ט"ז) שכל הבשר והשומן המתרבה באדם בשביל אכילת שבת וימים טובים אינו נהפך לרימה ותולעה, ועל זה נאמר (בתהלים טז, ט) אף בשרי ישכון לבטח. ואם כן מן הדין הוא שצריך לאוכלו בלא עינוי ורעבון והיינו לאוכלו בנרות דולקות כדי שתהא כדי שביעה, שהרי זאת השביעה היא שביעה רוחנית שהרי אינה נהפכת לרימה ותולעה, וליתן בה סימן על שביעה רוחנית שהיא כולה אורה.

וזהו דאיתא בילקוט שמעוני (פרשת בהעלותך רמז תשי"ט) על פסוק "בהעלותך את הנרות", כבוד השבת הם נרותיה, ובזכותם אני מראה לכם נרות של ציון ואני בכבודי מאיר לכם, כדכתיב לא יהיה לך עוד השמש וגו' והיה לך ה' לאור עולם, וכל כך למה? בזכות הנרות שאתם מדליקים בשבת. עכ"ל הילקוט. וזה יהיה פירוש מדרשינו, שמאותו טעם עצמו שנתן להם המן שהוא רוחני בעינוי ורעבון כדי שיהיה בו קצת גופניות וחסרון כדי שיוכל להתגשם ולהיות מזון לאדם גופני, משום הכי מאותו טעם עצמו צריך הנרות דולקות בסעודת ליל שבת, כדי לרמוז לרוחניות אופן המזון הגשמי שאינו מתהפך לרמה ותולעה, וזהו כבוד גדול לשבת שבזה אנו רומזים שאותה האכילה היא לנו כמו אכילה רוחנית.

ואתי בזה שפיר מה שאמרו רז"ל (פסחים קא, ע"א) אין קידוש אלא במקום סעודה, לפי שסעודה זו קדושה ורוחניות יש בה, ולכן צריך לעשות קידוש קודם אכילה, כדי לרמוז שאכילה זו כולה קדושה. וניחא שפיר שקראוהו קידוש ולא זכירה אע"ג דנפקא לן מקרא דזכור את יום השבת זכרהו על היין בכניסתו.

נאמר בפרשה: "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן אשר לא ידעת" וגו'. במדרש אבכיר (מובא בעין יעקב על מסכת יומא דף עד ע"ב) מובא: "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן", מכאן רמז להדלקת נרות בשבת. והדברים צריכים ביאור. וראיתי ב"זרע שמשון" שמבאר ענין זה בשני אופנים.

האופן הראשון - על פי המובא במדרש רבה (קהלת ה, יא) על הפסוק "ברבות הטובה רבו אוכליה", שאלון למנחם וכו' מהו דין דכתיב "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן", וכי מאכל רעבון נתן להם הקב"ה לישראל את המן? מה עשה, הביא לפניו שתי קישואין אחת שלמה ואחת שבורה, אמר הדא שלימתא היא בכמה, אמר ליה בתרין מנין, והדא תבירא בכמה, אמר ליה בחד מנא. אמר ליה וכי אין השבורה גדולה כמו השלימה? אמר ליה, לא דומה, כשם שאדם נהנה מן הטעם כך הוא נהנה מן הראיה. עכ"ל המדרש רבה.

ואם כן, בזמן שלא היו רואים אלא המן, והיה משתנה לכמה טעמים, נקרא עינוי ורעבון, כדאמרינן בפרק ח' דיומא (דף עד ע"ב) אינו דומה מי שיש לו פת בסלו למי שאין לו, ואינו דומה מי שרואה ואוכל למי שאינו רואה ואוכל, שהסומין אוכלים ואינם שבעים. ולפי זה, הואיל שאסור לנו להתענות בשבת, ואדרבא חובה עלינו לאכול ולעשות סעודה בליל שבת ולקרות לשבת עונג, משום הכי צריכין אנו להדליק נרות בשבת כדי שלא יהא שם עינוי רעבון.

וזהו שאמר, מדקאמר קרא "ויענך וירעיבך ויאכילך את המן", מכאן רמז להדלקת נרות בשבת כדי שיהיו שם כל ההנאות, הנאת הטעם והנאת הראיה, וזהו וקראת לשבת עונג שהדבר תלוי ביד האדם לקרותו עונג, ואף לאחר שזימן מאכלים, לא סגי אם לא יקראנו עונג דהיינו בהדלקת הנרות.

האופן השני - על פי מה דאיתא במפרשים דהטעם שנתן הקב"ה לישראל את המן דרך עינוי ורעבון, היינו לפי שהמן היה מזון רוחני ולא גופני, ואי אפשר ליהנות בעולם הזה

שפלות בפנים ושמחה מבחוץ

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשַׁפְּטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרֵתֶם וְעִשִׂיתֶם אֹתָם" (דברים ז, יב). "והיה" - לשון שמחה, ואילו "עקב" לשון ענוה ושפלות. ואין מדרגה גבוהה מזו שאדם ענוותן ושפל רוח מתוך שמחה והתרוממות ולא מתוך עצבות. ומובא ב"חובת הלבבות" (שער הפרישות שער ד) שהאדם צריך שיהיה בו שפלות בפנים ושמחה בחוץ. (ליקוטי יהושע)

*

אמר הרה"ק ה"לב שמחה" זי"ע (עקב תש"ח), איתא בשל"ה

ובספרים אחרים, "עקב" ענין ענוה, "והיה" אותיות שם הוי"ה. שבכל מקום שאתה מוצא גדלותו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו (מגילה לא, א).

*

על ידי עקב תוכלו לשמוע ולהבין דברי תורה

אמר ה"שפתי צדק" זי"ע (אות ד) בשל"ה הקדוש ובהרבה ספרי יראים איתא ש"עקב" הוא מלשון ענוה. ועל ידי זה תזכו שיהיה "תשמעון" - תוכלו ללמוד, להבין ולעשות את כל דברי התורה הקדושה.

י"ג אב שצ"ג: רבינו הגאון הקדוש רבי נתן נטע ב"ר שלמה שפירא מקראקא זצוק"ל, בעל "מגלה עמוקות"

החסידות ופרישות ודרך חקירה ג"כ ידו הדה, וידיו רב לו בכל התורה בנגלה ובנסתר בתכונה ופילוסופיא ובקבלה מקרא משנה גמרא קולע אל השערה, הלכות מדרשים ואגדות ספרא ספרי. חכמת הדקדוק עד גמירא, נבוכים מורה, היה לו שם ויד בכל חכמה ויאהב הנסתרות להכניס סודותיה בדברי התלמוד ולקשרם יחד כי היא היתה ילד שעשועיו אשר בה יבלה רוב ימיו וישימם נר לרגליו ואור לנתיבותיו, ובכל זאת לא הניח ידיו גם מההלכה אשר למדה לתלמידיו המקשיבים לקולו ויחבר שו"ת מדבש ונופת צופים ערבות, הוציא לאור גחלים ולהבות, בנה חרבות שלשה המה מטיבי הלכות נחצבות, בהם הראה חריפותו ובקיאיותו ועומק שכלו הרחבות, כל התורה בהם מרכבות עם ראשי ישיבות יריב ריבות, בדיני ג' בבות, בהלכות נדות וזבות, ואיסור תערובות, דיני שבת וערובות עניני קידושין וכתובות, ובתוכם נכלל תשובות חשובות, אשר בבחרותו היה שפתותיו דובבות וכו', ואחת מהנה נדפסה בשו"ת פני יהושע (סי' מ"ט) בענין תקנות עגונות אשר בה הראה כחו ועוצם ידו בלפול התלמוד ומפרשיו וידיעתו הרחבה בשו"ת ראשונים ולהעלות הלכה ברורה. וכמו כן כתב בהסכמתו לס' הזכרון שחיבר הר' יצחק שפירא ב"ר נח כ"ץ על סימני הדינים מכל ד' חלקי שו"ע כסדר א"ב בחרוזים וכתב עליו כי שכרו כפול מן השמים וממנו יראו וכן יעשו לעשות לקופה אזנים, ועמ"ש להלן ברשימת ספריו שחיבר על הרי"ף ורמב"ם וספרי טורים והב"י. וכן ראינו שואל אחד שכתב שאלתו בענין עגונה להגה"ק מו"ה יואל בעל הב"ח, והודיע בראש שאלתו שגם להבעל מג"ע פונה בשאלתו, כמ"ש בשו"ת ב"ח החדשות סי' ס"ר שכתב השואל "אלכה לי אל המאורות וכו' מרנא ורבנא מו"ה יואל נר"ו והמחובר לטהור לטהור מו"ה נתן", וכן בשו"ת שם סי' נ"ו נמצאה תשובה לא נודע ממי שלוחה גם הוא אל גאון אחד אשר בשם נתן יכונה, ולפי הנראה הכוונה ג"כ אל בעל מג"ע. ונזכר שמו בטורי זהב אהע"ז סי' קכ"ט ס"ק כ"ה כתב שהג"מ בעל מגלה עמוקות סיפר לו שמכשול יצא מתחת ידי הב"ח, והט"ז רצה ליישבו ולא נכנסו דבריו באזניו ואח"כ מצא שהאמת כדבריו כמ"ש בתשובות הרמ"א ע"ש. והש"ך ז"ל בקוננו על מות בנו הגה"ק מו"ה שלמה ז"ל כתב בן הגאון הגדול מו"ה נתן שפירא איש אלקים מפיו יהלכו ניצוצי אש שלהבת, ועל בנו כותב שארי הגאון הגדול מו"ה שלמה ר"מ ואב"ד בק"ק סטנאב יניק וחכים דבריו בוקעים רקיעים ותהום נוקבות וה"ר שלמה הנ"ל נתן הסכמתו על הש"ך יו"ד (קראקא ת"ז) וכי עליו שהיה אביו משתעשע עם הש"ך ויהי לו כבן וירד על ברכיו, ולכל היותר היה הש"ך אז כבן אחד עשר כי נולד שנת שפ"ב והמג"ע נסתלק בשנת שצ"ג ומזה נודע לנו גדולתם גם בילדותם.

עוד מדברי בנו בהקדמתו: "נתן זמירות בלילה קינה ויללה, על חורבן אריאל ועיר המהוללה, אשר היתה לשריפת אש

קצת מתולדות וקורות רבינו הגאון הקדוש רבשכבה"ג רבינו נתן נטע שפירא זצ"ל אב"ד ור"מ דק"ק קראקא.

נולד לאביו הגה"ק מו"ה שלמה שפירא בשנת שמ"ה באחת מערי ארץ פולין הבלתי נודעה לנו ויקרא את שם בנו כשם אביו הוא הגאון הקדוש מו"ה נתן שפירא אבדק"ק הוראדנא במדינת ליטא בעל המחבר ספר מבוא שערים על השערי דורא וספר אמרי שפר על התורה ועלה אל האלקים ביום א' לחודש אייר שנת של"ז, שהיה מגאוני קשישאי בזמן אחד עם הרמ"א ומהרש"ל ובעל שארית יוסף, ורבינו מזכירו הרבה פעמים בספריו (קדושים כ"א א' קרח נ"ד ב' בלק ע"ו ב' פנחס ע"ז א') בן הגה"ק מו"ה שמשון שפירא אשכנזי מיוצאי ירך הכהנים אשר בקהילת שפירא באשכנז (שפייער), כמ"ש ב"א הגה"ק ר' דוד גנז בספרו צמח דוד בהגה"ק מו"ה שלמה שפירא בהגה"ק מו"ה שמואל שפירא נכד להגאון מו"ה שלמה שפירא בעמ"ח ספר טעמי תורה, תלמיד הגאון ר' שמואל חסיד משפירא, ולמעלה בקודש מדור דורים גאונים וצדיקים עד לרבינו נשר הגדול מו"ה שפירא זצ"ל א' מבעלי התוספות, והגה"ק ר' שמואל שפירא הי' חתן הגאון מו"ה מתתיהו טריוועש, אבדק"ק פאריז ועל כל מדינת פראנקרייך בן הגאון מו"ה יוסף אב"ד מארזיילא בן הגאון מו"ה יוחנן ז"ל מגזע רש"י, ורש"י נודע שהיה מגזע רבי יוחנן הסנדלר דור רביעי לרבן גמליאל הזקן מגזע דוד המלך ע"ה.

והגה"ק בעל מגלה עמוקות היה חתן הקצין הגביר ר' משה עבערלעס (אחי ר' אייזיק ר' יעקלש מקראקא שבנה ביה"כ על שמו), בן הגביר נדיב ושוער ר' יעקב עבערלעס פרנס ומרכל בקראקא בן הרב רועה נאמן ר' משה עבערלעס מפראג פרנס ומרכל בקראקא בן הרב ר' אברהם עבער ממשפחת אלטשולער מגזע חסידי פראווינצע שהיו מגזע רש"י ז"ל.

והנה מכל אשר עברו עליו בימי נעוריו לא נודע לנו וגם לא נודע מי היו מוריו ומלמדיו ורק מאשר הודיעו לנו בניו הגאונים בהקדמתם לספרו הגדול על פ' ואתחנן כי נתן לו ה' לב לדעת ולהזכיר מה ששמע מפי ספרים ומפי סופרים, הזכרון הגדול שאין כמוהו בכל עברים, חכמה ודעת הכל בכלל על פה כמסיני מסורים כל ספרי ראשונים ואחרונים מלבד שני התלמודים, גפ"ת אלפס וטורים הגיד על פה לתלמידיו היקרים ותשובות ופוסקים אחרים ואין גם אחד אשר לא ידע שרשם ועקרם, ועשר ידות לו בחכמת הקבלה וידע כל ספרי הזוהר והתיקונים וכתבי האריז"ל ושאר ספרי המקובלים הקדמונים והאחרונים לפניו היו פתוחים כמ"ש נכדו רשכבה"ג הרבי ר' יונתן בהקדמתו לספרו כרתי ופלתי שהיה פה שלישי למרן האריז"ל, ולא גילה היאך, ואולי ע"י תלמידו הגה"ק ר' ישראל סרוק ז"ל שמביאו רבינו כמה פעמים בספרו והלך בעקבות זקינו אשר שמו נקרא עליו בעל מבוא שערים אשר אנו מוצאים בו דמות דיוקנו וזיו איקונין שלו דומה אליו, מצמידות ומתאימות אצלו התורה

גלמודה שכולה, בכה ויתחנן לד', נתן בקולו ושר בשירים, בניגון שמנגנים שרפי עילאה בשלש משמרות הלילה".

ועי' בכלילת יופי עמ' כ"ב שהיה עתיר נכסין ולא היה צריך ליטול מאומה מן הקהל, לכן היו דבריו נשמעין כמו הגאון בעל הב"ח ז"ל, ומגודל קדושתו עמ"ש בהקדמה לס' מלוא העומר שהגה"ק הנ"ל היה ג"כ מצאצאיו שהעיד הגה"ק בעל דברי חיים מצאנז זי"ע שמיד שהזכירו לפניו מקשה לילד היתה ישועתה קרובה.

ועי' מה שכתב בספר תולדות מאור ושמש שהגה"ק בעל נועם אלימלך ז"ל בכל עת שבא לקראקא לא היה מתפלל אלא בבית מדרשו של בעל מגלה עמוקות. ועי' מ"ש בכ"י ח"ב עמ' קכ"ח על המקובל ר' הירש צורף שכל ימיו לא מש מבית מדרשו של המגלה עמוקות ע"ש.

ואביא כאן מקצת סיפורים אשר נדפסו במגלה עמוקות על התורה (לעמבערג תרמ"ב).

שמעתי מזקן א' שספרו לי ששמע מהרב הגאון ר' מרדכי זאב אורינשטיין זצ"ל שקבל איש מפי איש מעשה א' מהגאון בוצינא קדישא שהיה בקראקא שהט"ז ז"ל היה אב"ד בק"ק לבוב ורצה פעם אחת לנסוע לחמיו הב"ח ז"ל שהיה אב"ד בק"ק קראקא והיו ת"ח ונגידי הדור כבוד עשו לו בשעת נסיעתו והיו לוו לו עד חצי פרסה אחר לבוב כי כן כבוד התורה ועשו לו כבוד עד מאד ובשעת נסיעתו לעיר קראקא שמעו אנשי עיר קראקא שהט"ז ז"ל נסע לעירם להרב הב"ח ז"ל ועשו לו כבוד והיתה נסיעתם לקראתו וכמה אנשים הולכים לקראתו ברגלים ליתן לו שלום וכבוד גדול עשו לו, והרב הצדיק מ"ע לא הלך לקראתו ולא עוד אלא אפילו בעת שבא לעירו היו רצים כמעט כל אנשי עירם לקבל פני הט"ז והוא לא הלך אצלו ליתן לו שלום, ולא עוד אלא אפילו בבהמ"ד שהט"ז בא להתפלל והיה הוא ג"כ בא להתפלל בבהמ"ד הזה לא הלך אצלו לקבל פנים וליתן לו שלום. והיה הט"ז חלש דעתו מתוך זה כי ביום ראשון היה אומר מקרה היא אפשר שהוא בעומק עיון במחשבתו ולא ראה אותו ואחר שהלך לו ג' ימים ולא נתן לו שלום והיה לו תרעומת גדול עליו והלך הט"ז אצל חמיו הב"ח ז"ל וסיפר לו שהוא לא נתן לו שלום והיה עש"ק והיה להב"ח ג"כ תרעומת גדול עליו וצוה לקרוא לגדולי הדור אשר בעירו וסיפר להם המעשה שהוא לא רצה לעשות משפט לעצמו והיה מצפה מהם אומרים ואחר שסיפר להם המעשה היו אומרים לו היום עש"ק ואין להם פנאי לעיין אם הוא בזיון לת"ח או לא והיו מושיבים לו מוש"ק יבאו אל הב"ח אל ביתו לעיין בד"ז ויקנסו אותו לכתוב עליו שמתא והיה כן כי במצש"ק יבאו כולם אל ביתו לעיין בד"ז והיה הד"ז בשתיקה שלא ידעו ב' אנשים מזה והיה מ"ע יושב בסעודה שלישית עם ב"א שבאו לביתו כדרכו והיו מודיעים אותו מן השמים כי הט"ז והב"ח ז"ל ושאר גדולים רצו לשמתו והיה מקצר הסעודה ועשה הבדלה והלך בביתו והלך ולא ידע במחשבתו האיך לעשות, והיה מנהג בקראקא מקדמת דנא אם היתה שאלה בשאלת הריאה היו שואלין למגלה עמוקות ולא להב"ח ובזמן הזה במוצאי שבת היו הולכים השוחטים

לבית המטבחים לשחוט כדרכם תמיד והיה שאלה גדולה בטרפת הריאה והיו הולכין לשאול למגלה עמוקות כדרכם תמיד והוא לא רצה לפסוק אותה שאלה והיה מספר להם המעשה שעשו אסיפה בבית הב"ח ורצו לשמת אותו ומתוך זה לא רצה לפסוק להם השאלה ובאם שילכו לבטל דבר זה יפסוק להם והיו אומרים לו איך יוכלו לילך שהט"ז והב"ח ז"ל וגדולים אחרים ישבו והיאך יוכלו להעיז נגדם, ואמר להם שיאמר שהוא צוה לעשות ד"ז והיו הולכים לבית הב"ח והיו כן ורצו לכתוב לו שמתא והם באים לתוך הבית והיו חוטפים הנייר וקורעים לחתיכות וזורקים הנירות של השולחן עד לארץ והי' אומרים שהוא צוה לעשות כן והי' מבטלים אותו בשעת מעשה והיה כראותם את הד"ז היו חושבים שבמחר ביום ראשון בוודאי יתן שלום והיה ביום א' לא נתן ג"כ שלום עד יום ד' בשבוע זה הלך המ"ע בבהמ"ד להט"ז ונתן לו שלום והט"ז לא רצה ליתן לו שלום והיה מקוטט עמו שהוא עובר על רבותינו ז"ל והוא שמע ולא היה משיב לו דבר עד שהט"ז מדבר כ"ד והיה מ"ע ז"ל משיב אותו יאמין לי שהוא לא רצה לצער אותו אלא שהט"ז היה בנידוי מן השמים והיה הט"ז שומע ד"ז והיה אומר לו מפני מה היה מנודה שהיה מפשפש בד"ז ולא מצא עבירה בידו שיהא בנידוי והיה מ"ע מספר לו כי בשעה שנסע מעיר לבוב והיה מלוין אותו עד לאחר השראנקין ויגבה לבו מעט ואלמנה אחת רצה אחריו והיתה בוכה וצעקה לפניו ולא נשמע לה והיתה בוכה כל היום היא ובניה שלא היה לה פרנסה והיה רעש בשמים מדבר זה והי' מנדין אתכם עד שלשים יום והיום כלתה הל' יום והיו מתירין אתכם מן השמים לכן לא יכולתי ליתן אתכם שלום עליכם עד היום, ואמר הט"ז ז"ל לא ידעתי מזה כי סבור הייתי אפשר בנה חלש ומחמת זה צעקה.

עוד שמעתי מאיש אחד שספרו הרב מסיקה ר' זונדיל ששמע מהרב הצדיק בוצינא דנהורא מבעלזא ז"ל זי"ע שסיפר מעשה מג"ע ז"ל זי"ע שבדורו היה פקידא מן השמים שמישיח יבא מחמת שבדור הזה צדיקים גדולים היו ומן השמים הסכימו שמ"ע יהיה משיח מחמת טעם הכמוס והבעל דסר היה מקטרג ואמר שהדור אין ראוי לכך רק אם ינחו לו ויעמידו בניסיון רק אם לא יגידו שום מלאך ושום נשמה הנפטרים להם מה הוא והוכרח ב"ד של מעלה להסכים לו וכרוז יוצא לפניו שלא יגידו כי ענש יענש ואמר הבעל דבר כי אליהו יגיד למג"ע כי למד עמו כל הלילה וקראו לאליהו שלא יבוא אצלו כמה ימים ואליהו מכבר אמר לבעל מג"ע אם יבוא אצלו שום מלאך וירצה ללמוד עמו ומסר לו סימנים לידע אם ראוי הוא ללמוד אצלו גם בשעת שאליהו למד עמו לא היה מגביה עיניו להסתכל אותו כי מחמת יראה ומחמת ענווה לא הסתכל בפניו ובעל דבר הזה היה בא תחילה להב"ח ז"ל ואמר לו שירצה ללמוד עמו קבלה כי מן השמים השליחו אצלו כי מגיד הוא כמו להב"ח ז"ל ואמר לו הב"ח שיניחו לו שלשה ימים כי לדבר זה צריך הכנה גדולה והניחו לו והב"ח היה מתפלל להודיע לו אם ראוי לכך או לא ולא היו מודיעים לו כשראה הב"ח ז"ל שלא היו מודיעים לו הלך והשתטח על קברי אבותיו להודיע לו, בלילה בא אביו

של הב"ח ואמר לו שלא ילמוד אצלו ואחר ג' ימים בא אצלו ואמר לו צא ממני, והלך אל מ"ע ואמר לו שהוא רוצה ללמוד ריזין עליונים ועתידות וקבלה מעשיות והיה מיצר לו ומ"ע היה שוכח מה שאמר לו אליהו מכבר מהסימנים לבדק אותו והיה מתחיל ללמוד עמו ומ"ע בתוך הלימוד הביין שאינו מן הקדושה והיה מגביה עיניו ומסתכל בפניו וזכר אשר אמר לו אליהו ואמר לו שירצה לבדוק אותו ובדק אותו ומצא את הסמנים שהוא אינו מן הקדושה ולא רצה ללמוד עמו ואח"כ הלך אל הט"ז ואמר הט"ז ז"ל שאינו צריך ללמוד עמו אח"כ היה מתלבש בשבתי צבי ימ"ש וגדולי עולם היה בהסכמה עמו וכו' וש"צ שולח אל הט"ז דברים שבינו לבינו שאינו ידוע לשום אדם כדי להסכים עמו ולא רצה הט"ז ושולח לו בנו ושני ב"א לבדוק אותו (שלח לו בנו הג"מ ישע"י ואת חורגו הג"מ ר' ליב כהג"מ הירץ שה"י אב"ד בקראקא ואח"כ בריסק דליטא בעל שו"ת שאגת אריה וקול שחל שניהם נכדי בעל הב"ח כמ"ש בכלילת יופי דף נ"ז וכמבואר בס' ציצית נובל צבי להג"מ ר' יעקב שפורט) - ואמר להם אם יראו שעובר על דברי חכמים כ"ש ידעו ששקר הוא והיו רואים אותו שהוא עובר על דברי חכמים שישן פרקדן והיו צועקים ששקר ודבריהם אינם נשמעים ומחמת זה באו צרות גדולות על ישראל, והשי"ת יצילנו מכאן והלאה, ע"כ שמעתי.

וכזה כתב בספר היקר בן גרני עה"ת להג"מ יוסף ישראל דייטש אב"ד ב' דיארמט, פ' וישלח, במקרא קודש "ויותר יעקב לבדו וכו' - וז"ל: ונ"ל בס"ד בהסבר הדבר, ואקדים עובדא אחת שמעתי מאמאמ"ר הגאון זי"ע הוא בעל גורן לדוד, והוא - יצא כרוז בשמים על המגלה עמוקות הזהרו ברבי נתן ובתורתו, ובא השטן וטען כי עוד לא נסהו וניתן לו הרשות לזה מן השמים והוא הלך לנסותו, ובא אל הגאון בעל מגלה עמוקות ואמר לו כי הוא שליח מן השמים ללמוד ולגלות לו סתרי תורה, ויענהו הגאון כי קבלה יש לו שאין ללמוד תורה ממי שאינו מכירו, וקבע לו זמן מתי שיחזור ויבא, והגאון מגלה עמוקות עשה שאלת חלום אמנם לא ענוהו מן השמים כי נתנו חוק שלא לגלות, והוא הוסיף לשאול פעמים ושלש ולא קבל תשובה, והתענה על זה הרבה ואז בא לו אביו בחלום וגילה לו הסוד, וכאשר בא השטן לזמן שנקבע לו צעק עליו הגאון צא טמא והלך לו בכעס ונעל הדלת ובכה בכי כל כך גדול עד שנשתברו כל החלונות בקראקא, ואת אביו הגאון הלכו שיתין פולסי דנורא יען שגילה הדבר, ולאחר זמן בא השטן ואמר לו כי כבר יש לו תלמיד יותר חביב והוא היה הש"ץ וכו', ע"כ שמעתי. ובזה מפרש הגאון המחבר ס' בן גרני, מקראי קודש הנ"ל.

ואלה מחיבוריו הנודעים לנו:

(א) מגלה עמוקות, רנ"ב אופנים לסדר ואתחנן בקבלה רמזים וגימטריאות על תפילת משה רבינו, נדפס פעם ראשונה

בקראקא שצ"ו, ואח"כ עוד פעמים במקומות שונות. (ב) מגלה עמוקות על כל התורה בדרך הקודם, היה נשאר בכ"י, ונדפס בהשתדלות הגאון מהו' אפרים זלמן מרגליות, ובהוצאת מחותנו הרב מהו' ישראל פיניליש מלבוב, בלבוב תקנ"ה. והג"מ ראז"מ ה' ממשפחתו כי דודו ורבו הג"מ אלכסנדר סנדר מרגליות ה' ג"כ נכדו של המג"ע כמ"ש בסדר הדורות החדש מערכת ס'.

(ג) זוהר עם כמה חידושים ותוספות עם הגהות ותיקונים מאתו נדפס בלובלין שפ"ג (ש"י אות ז' נ"י 12). אוצה"ס בערך זהר.

(ד) מחזור עם הוספות ממנו נדפס בקראקא שס"ח (שם אות מ' נומר 137). אוצה"ס 945.

(ה) סליחה על הקדוש מהו' אנשיל הנהרג בקראקא על קד"ה (ונמצא אל מלא רחמים מיוחד עליו באחד תיקוני הביה"כ דפה) בלוית איזה הערות קבליות בקראקא שצ"א, והזכירו בספרו (מג"ע ואתחנן אופן קי"א). סליחה לקדושים שצ"ח אוצה"ח 350.

(ו) חידושים על הרי"ף נדפסו ראשונה באמסטרדם ת"פ. אח"כ בכל הוצאות ספרי הרי"ף.

ששה אלה יצאו לאור הדפוס; ואלה הבאים עודנה לא נדפסו, גם לא נודע לי מלבד אחד, אם ישנם עוד במציאות באחד בתי עקד הספרים, או כבר נאבדו מתוך הקהל:

(ז) אלף אופנים על אלף זעירא של ויקרא, הזכירו במג"ע (ואתחנן אופן ר"ן) והרב בעל סדר הדורות כפי אשר זכר בספרו ראה אותו בכ"י.

(ח) תורת נתן, ג"כ על התורה, והוא ספר גדול בכמות על חכמת הקבלה, הזכירו במג"ע (ואתחנן אופן רי"ד) גם במג"ע עה"ת פעמים רבות, וספר זה חיבר לפי הנראה לפני ספר מג"ע, ולכן יקראנו עפ"י הרוב חיבורא קדמאה (ראה מג"ע שלח נ"א ע"ד, מטות מסעי פ' ע"א) ולפעמים יזכירו בלשון: ספרים הראשונים (קרח נ"ג ע"ב), ולפעמים כתב בביאור: ע"י בחיבורא קדמאה פרשת נשא בס' תורת נתן (בלק ע"ג ע"ד).

(ט) דרוש יקר ונכבד זך בלי שמרים תש"ך צירופי בראשית עולה על ע' ניירים (הקדמת בנו למג"ע ואתחנן).

(י) ספר על הקבלה בכלל איזן וחיקר ותיקן מאמרים בי ספירים נכונים וישרים קלים וחמורים, וסדר קבלה שפע ואצילות מן הצנורים בחכמה פותח שערים" (לשון בנו שם).

(יא) חידושים על הבית יוסף מד' טורים (באוצר ספרי רד"א).

(יב) שאלות ותשובות "מדבש ונופת צופים ערבים" בהם הראה חריפתו ובקיאותו ועומק שכלו, דיני שלשה בבות בהלכות נדות וזבות ואיסור תערובות דיני שבת וערובות עניני קידושין וכתובות, ובתוכם נכללו תשובות אחדות אשר בבחרותו היו שפתותיו דובבות, מגיח קרבות, עם החברים אשר לקולו היו מקשיבות" (לשון בנו בהקדמתו).

יש נדון אם מותר לתת עלייה לתורה למי שמגלה זקנו בתער שעל פי הלכה עובר על חמישה לאוין מן התורה בכל פעם שמתגלה. ה"מגלה עמוקות" (פרשת קדושים) הביא בשם הרוקח בספר "סודי רזיא" שכתב שאסור להעלות לספר תורה מי שמגלה זקנו בתער, שנאמר "ולרשע אמר אלוקים מה לך לספר חוקי", "לספר" - לשון תספורת, "ותשא בריתי על פיך" - בריתי זו התורה שנאמר "אם לא בריתי יומם ולילה חוקות שמים וארץ לא שמת".

*

בספר מגלה עמוקות (פרשת עקב) כתב: "אלול - ראשי תיבות: אהוב למטה ונחמד למעלה, לעשות תשובה". משפט זה מבוסס על אימרתו של אב"י (ברכות יז, א) "מרגלא בפומיה דאביי לעולם היא אדם ערום ביראה מענה רך משיב חמה, ומרבה שלום עם אחיו ועם קרוביו ועם כל אדם ואפילו עם נכרי בשוק, כדי שיהא אהוב למעלה ונחמד למטה, ויהא מקובל על הבריות". ועל פי זה חידש המגלה עמוקות, כי עשיית התשובה בחודש אלול, בנויה על בסיס שיהיה "אהוב למטה ונחמד למעלה".

ד' אמות של הלכה

בהא דשייך ברכת המזון במן, אף שלא הוי מחמשת מינים. ועוד, דנתעכל מיד. (עפ"י "מעדני אשר")

ולאמורים נשאר המוץ והקליפה. ע"כ ולפי"ז מיושב שפיר דאף דהחומר לא היה של חמשת מיני דגן, אבל שורש הקיום של המן וחמשת המינים שניהם שווה, ועל אותו סיבת שורש של הקיום מברכים ברכת המזון. ג. צריך לומר דהיה הוראת שעה לברך עליו ברכת המזון אף דלא היה מחמשת המינים, אבל לדורות אין חייבים לברך רק בחמשת המינים. כך תירץ ב"ראשי בשמים" אות ב'.

*

עיין ב"חזון איש" (אור"ח סימן כ"ח אות ד) שהקשה איך ברכו ברכת המזון על המן, הרי קיימא לן דלאחר שיעור עיכול אין מברכין, והרי כאן זה נתעכל מיד דאמרין בגמ' יומא (ע"ה, ב) שנבלע באיברים.

וכתב שדין ברכת המזון אינו על קיום המאכל במעיו אלא על מעשה האכילה ובהא דצריך לברך רק עד כדי שיעור עיכול נסתפק בזה, האם החיוב הברכה הוא מיד, רק כל זמן שהוא בתוך מעיו אין כאן הפסק, או ששיעור זמן הברכה הוא לפי זמן העיכול ואין כלל דין לברך סמוך למעשה, והוכיח ספק זה מנידון הנ"ל דהיאך ברכו ברכת המזון על המן הלא מיד נתעכל, אלא על כרחך דעיקר דין ברכת המזון הוא לברך מיד ולא שהוא בתוך מעיו זמן הברכה, אלא הא דיכול לברך כל זמן שבתוך מעיו הוא רק שאינו הפסק, אבל עיקר הדין הוא לברך מיד, ולכך שייך ברכה במן דכל דלא מפסיק זהו זמן הברכה.

בפרשתינו (ח, ט): "וְאָכַלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטְּבָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ".

הנה איתא בגמ' ברכות (מח, ב): "אמר רב נחמן משה תקן לישראל ברכת הזן בשעה שירד להם מן, יהושע תקן להם ברכת הארץ כיון שנכנסו לארץ, דוד ושלמה תקנו בונה ירושלים, דוד תקן על ישראל עמך ועל ירושלים עירך, ושלמה תקן על הבית הגדול והקדוש, הטוב והמטיב ביבנה תקנוה כנגד הרוגי ביתר, דאמר רב מתנא אותו היום שניתנו הרוגי ביתר לקבורה תקנו ביבנה הטוב והמטיב הטוב שלא הסריחו והמטיב שניתנו לקבורה".

ובגליוני הש"ס להגאון רבי יוסף ענגיל ברכות (סו) הקשה, מדוע היו חייבים לברך ברכת המזון על המן, הרי לא היה לחם של חמשת מיני דגן, רק בריה בפני עצמה, ואף שטעמו בו טעם לחם, משום טעם לבד אין סברא שיתחייבו לברך ברכת המזון.

א. ותירץ שם בגליוני הש"ס, דאפשר לומר ע"פ מה שאמרו בגמ' יומא ע"ה שכל המינים טעמו במן טעמן וממשן, וא"כ הויא ממש מחמשת המינים, לכן היה חיוב לברך על זה ברכת המזון.

ב. ועוד תירץ ע"פ מה שכתב בשו"ת חתם סופר אורח חיים סימן קצ"ז וז"ל, וכבר היה נ"ל שירידת המן במדבר מ' שנה לא היה דבר חדש, שהיה אותו הרוחנית ושפע אלקי מצינורי מעלה שהי' מעותד לירד על תבואת ז' עממים שבא"י בעת ההיא, ואכלו מקבלי תורה הפנימיות

הזכות להמצא בקרבת תלמידי חכמים

להשי"ת ושמירת המצוות וזה דבר שרואים אצל התלמיד חכם דווקא בחיי יום יום הגשמיים שלו, שכן דבקות בזמן קיום המצוות כראוי היא לכאורה מחוייבת המציאות, אולם דביקות בהקב"ה כשעושים עניני עוה"ז הגשמיים לעשותם לשם שמים, מורה בהכרח על אהבה ושמירה על האדם לא לאבד את עולמו כעובד השם, ממילא דווקא ממנה אפשר ללמוד].

יסוד זה הראה הגה"צ זצ"ל גם במה שמצינו שעצם ההימצאות בבית המקדש נחשבת להתקרבות להשם כדכתיב (לעיל יב, ה) "לשכנו תדרשו ובאת שמה", שיש ענין בעצם הביאה למקום השכינה כמש"כ (תהלים צו, ח) "שאו מנחה ובואו לחצרותיו", עצם הדבר שנמצאים בחצרות השם זו מדריגה בקרבת השם, (כך גם ההלכה ביחס לשיבה בבית הכנסת שגם היא מצוה כשלעצמה בלי ללמוד והתפלל) כך גם רואים בדין של קבלת פני רבו ברגל (ראש השנה טז, ב) שאין המדובר שהולכים ללמוד אצל הרב תורה רק להקביל פניו.

בדורינו צריכים אנו להסביר שתלמידי חכמים נקראים מקום שכינה, אבל לפני מאה שנה הבין כל יהודי ויהודי מה המשמעות של תלמידי חכמים, ממילא התבטא הדבר בכבודם. לכן הסכימו לנסוע מרחקים עצומים ללמוד תורה מתלמידי חכמים והיו חוגים שבכל יום טוב עזבו אלפי אלפי יהודים את ביתם ומשפחתם ונסעו לרבי, העם כולו היו מבקשי השם ומבינים את ענין הקרבה לתלמיד חכם.

ומעניין לציין שבגמ' (כתובות סג, א) מסופר על עשרים וארבע

"כִּי אִם שָׁמַר תִּשְׁמְרוּן אֶת כָּל הַמִּצְוָה הַזֹּאת אֲשֶׁר אָנֹכִי מִצְוֶה אֹתְכֶם לַעֲשׂוֹתָהּ לְאַהֲבָהּ אֵת יְהוָה אֱלֹהֵיכֶם לְלַכֵּת בְּכָל דַּרְכֵי וּלְדַבְּקָהּ בּו" (דברים יא, כב).

"מצות עשה להדבק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד ממעשיהם כענין שנאמר ובו תדבק וכי אפשר לאדם להדבק בשכינה, אלא כך אמרו חכמים בפירוש מצוה זו הדבק בחכמים ותלמידיהם לפיכך צריך אדם להשתדל שישא בת"ח וישיא בתו לת"ח ולאכול ולשתות עם ת"ח ולעשות פרקמטיא לת"ח ולהתחבר להן בכל מיני חיבור שנאמר ולדבקה בו" (רמב"ם דעות פ"ו ה"ב)

פתח בפסוק "ובו תדבק" ומסיים בפסוק שלנו "ולדבקה בו"? ביאר הגה"צ רבי אביגדור מילר זצ"ל מנהל רוחני דשיבת רבי חיים ברלין ומגדולי המשפיעים בארה"ב: פשוט ומובן שיש לדבוק בחכמים ותלמידיהם כדי ללמוד מהם תורה ועניינים רוחניים, אבל מנא לן שיש מצוה להדבק בהם באופן גשמי שאין לו לכאורה שום שייכות לרוחניות, לכן מביא הרמב"ם את הפסוק שלנו "ולדבקה בו" שיש מצוה להתקרב אל הת"ח בכל העניינים, לעשות אתם פרקמטיא, לאכול אתם וגם זה נחשב התקרבות להשם ולדבקה בו.

[איך זה נרמז בפסוק זה שדווקא כאן מדברים על דביקות בתלמיד חכם בעניינים גשמיים, יתכן, היות שבפסוק זה לא לימדנו תורה רק את חובת היראה והעבודה (כפסוק השני) אלא את חובת האהבה

חיים יטרח בעצמו עבורו וניסה לבטל את הגזירה, הוא ניסה לטעון לפני חותנו, מדוע הוא מכין בעצמו עבורו לחם עם חמאה, בפרט שהוא עצמו הלא מתנזר ממאכל זה. השיב לו החפץ חיים: חמאה זה ענין לחלשים וחולים. ולמרות שהגרמ"מ היה אדם בריא וחסון דאג לו החפץ חיים בהיותו מרביץ תורה. עוד סיפרה שמעת שנישאה מנע ממנה החפץ חיים לשמשו, באמרו, יש לך בעל תלמיד חכם לשמש...

*

הגה"צ רבי אליהו לאפיאן זצ"ל היה נותן "וועד" לקבוצות בישיבת "כפר חסידים". פעם לפני תחילת אחד הוועדים העיז אחד מהבחורים המבוגרים ואמר: רבי, יש לנו טענה! זה שהרבי מעורר את הבחורים הוא בגדר זקן ואינו לפי כבודו! לא מתאים לרבי להיכנס לחדרי הפנימיה ולעורר בחורים ישנים.

הגיב רבי אליהו: בישיבה אין לי כמעט שום הזדמנות לגמול חסד! כמה אפשרויות לגמילות חסד ישנם בחיי ישיבה. אם חיפשתי ומצאתי דרך לגמול חסדים ע"י שאני מעוררם בבוקר לתפילה רוצים לקחת גם את מעט הגמילות חסד שאני יכול לקיים? בפרט שהלא בזה מקיים אני שימוש תלמידי חכמים! רבי אליהו הרגיש שעליו לשמש תלמידי חכמים! את בני הישיבה הצעירים ממנו שנות דור, הרגיש שעליו לשרת ולשמש.

(ולתתן עליון)

ההבטחה: למרות שלא יהיו מחלות - לא תחסר פרנסה לרופאים!

ליה חספניתא. מאי תקנתיה? לימשי טובא במיא דסילקא [השארתי לכם רפואה אחת שאותה לא גילתי לציבור: שהרוחץ את ידיו ואינו מנגבם יפה, פניו מתבקעות ועולה מהם שחין הנקרא חרס, ורפואתו היא: שירחץ הרבה במי תרדום], עד כאן מן הגמרא. והנה, בין המון בני ישראל יש רבים שפרנסתם היא ברפואה ובתרופות, וכאשר אמר הקב"ה "והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך", עלולים הם לחשוש שמא יפסידו את פרנסתם, ולכן סיים הכתוב ואמר: "ונתנם בכל שונאיך... ואכלת את כל העמים" - ומהם תהיה פרנסתך!

בפרשת בשלח, לעומת זאת, הלא היו במדבר ולא שייך שיבואו הגויים להתרפאות אצל ישראל, וגם לא היתה טרדת פרנסה, שהרי ירד להם המון, ולכן לא אמר "ונתנם בכל שונאיך", אבל כאן, כאשר משה רבינו נפרד מכלל ישראל, והמן עומד להיפסק, והם באים למקום ישוב - נאמרה ההבטחה שאף כאשר לא יהיו מחלות בישראל - לא תחסר לרופאים פרנסה, אלא יתפרנסו מריפוי הגויים! (ושלל לא יחסר)

הכתוב (ישעיה לג, יד) "פְּחָדוּ בְּצִיּוֹן חֲטָאִים", אלא טעם הפחד והמורא שנכנס בלבם הוא כדי לעורר בקרבם זכר יציאת מצרים. על ידי המורא הגדול יתנו לבם להתבונן על העבר לראות כיצד הצליחו לעמוד מול גויים רבים, ובכך יזכרו הניסים והנפלאות שהיו עמם בעת יציאת מצרים.

זכירת יציאת מצרים והודאה להשי"ת על כך מעוררות גאולה וישועה לבני ישראל. זהו ענין סמיכות גאולה לתפילה, כי על ידי זכירת יציאת מצרים מתעורר בשמים זכרון עניין זה, וזו הקדמה ראויה לפתוח פתח לתפילה להתקבל.

אלף התלמידים שהלכו אחרי רבי עקיבא כאשר הלך לביתו לבקר אשתו, והם הלכו אחריו וכמו שאמר בן עזאי (קידושין סו:): עקיבא, כל הפורש ממך כפורש מן החיים. (תורת אביגדור ח"ב)

*

הרבנית פייגא זקס ע"ה בתו של החפץ חיים זצ"ל אשת חבר להגאון רבי מנדל זקס זצ"ל האריכה כידוע ימים והתגוררה בערוב ימיה בירושלים. פעם נכנסו אליה כמה נשים צעירות והיא סיפרה להם על החינוך והדוגמא האישית שהראה לה אביה, איך היא צריכה לנהוג עם בעלה.

לאחר החתונה הם התגוררו בביתו, ואף לאחר שנפטר המשיכו להתגורר בבית עד המלחמה שכן בתנאים שעשו לקראת החתונה התחייב להעמיד לרשותם את הקומה השניה בביתו למגורים, ורק תנאי אחד התנה אתם שיוכל להמשיך לעלות לחדרון שהיה לו בעליית הגג לערוך שם את חשבון נפשו הידוע.

הגרמ"מ זצ"ל היה אוכל ארוחת בוקר והולך לישיבה, והיה חוזר הביתה רק בשעת לילה מאוחרת, בגלל שהיה טרוד עם הבחורים שהיו מעכבים אותו. החפץ חיים המתין לו, ומעיר את אשתו ובתו, באומרו שהגיע תלמיד חכם ויש לשמשו.

הוא בעצמו היה טורח לפניו ומכין לו דברי מאכל, והיה מורח עבור חתנו חמאה על הלחם. חתנו שהיה עדין הנפש ואציל מידות לא היה מסוגל לסבול שקדש הקדשים החפץ

"וְהִסִּיר ה' מִמֶּךָ כָּל חָלִי וְכָל מְדוּי מְצָרִים הָרָעִים אֲשֶׁר יִדְעֶתְ לָא יְשִׁימֶם בְּךָ וְנִתְּנָם בְּכָל שְׂוֹנְאֵיךָ" (דברים ז, טו)

בספרו "שלמה חדשה", מעיר הגאון רבי שלמה סובל מירושלים: מדוע הוסיף הפסוק "ונתנם בכל שונאיך"? מהי הנפקא מינה? העיקר הוא שבני ישראל יהיו בריאים ושלמים! ואמנם, בפסוק דומה בפרשת בשלח (שמות טו, כו) נאמר רק: "כל המחלה אשר שמתי במצרים לא אשים עליך", ושם לא סיים ב"ונתנם בכל שונאיך"!

ותירץ, על פי דברי הגמרא (שבת קלג, ב): 'אמר אביי: אמרה לי אם, איספלניתא דכולהון כיבי' - שב מינאי תרבא וחדא קירא [רפואה המועילה לכל הכאבים היא, שבע מנות חלב ואחת של שעוה, ויניחם על המכה]. רבא אמר: קירא וקלבא רישינא [הרפואה לכל הכאבים היא: שעוה וזפת לבנה]. דרשה רבא [לרפואה זו] במחוזא, קרעינהו בני מניומי אסיא למנייהו [כששמעוהו בני מניומי, שהיו רופאים, קרעו את בגדיהם, מרוב צער על ההפסד שגרם להם בגלותו לכל את רפואת כל הכאבים]. אמר להו: שבקי לכו חדא, דאמר שמואל: האי מאן דמשי אפיה ולא נגיב טובא - נקטרו

"כִּי תֵאֵמֵר בְּלִבְכֶם רַבִּים הָאֱלֹהִים מִמֶּנִּי אִיכָּה אוֹכֵל לְהוֹרִישָׁם, לָא תִירָא מֵהֶם זָכֹר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעֹה וּלְכָל מְצָרָיו" (דברים יז, יז-יח).

"כי תאמר בלבבך" - על כרחך לשון דלמא הוא שמא תאמר בלבבך, מפני שהם רבים לא אוכל להורישם, אל תאמר כן (רש"י). אומר על כך ה"שפת אמת": בא הכתוב לומר, כי גם אם יפול בלב בני ישראל פחד מהאומות, אל להם לחשוש פן אות וסימן הוא ח"ו שהם עתידים ליפול בידי אויביהם, בבחינת 'איהו לא חזי, מזלא חזי'. בל יאמרו בלבבם כי שורש הפחד הוא מפני חטאיהם, כמאמר

מאזרזת הכרישה

אמר רבנו הרב, אם מה לעשות מר שואל, הבה אספר לך סיפור. מעשה ביהודי בעיירה שהיתה פרנסתו ע"י חנות שהיתה לו, ופתאום נהפך עליו הגלגל והחל יורד מנכסיו משך שנה ושנתיים, עד שראה שאם ימשך כך עוד שנה אחת הוא יגיע עד פת לחם. וחשב להחליף את עסק חנותו בעסק אחר. חשב היהודי שהוא והחליט למכור כל הנשאר לו מחנותו ולקנות סוסים ועגלה, כי אמר שהוא יקנה עגלה טובה שיש בה מקום גם למשאות הנוסעים, ויהי' בה כסאות לשבת, וגם יקנה שני סוסים חזקים כאריות, ועי"ז תבוא לו פרנסתו בריוח, כי ודאי שהנוסעים יסעו אצלו ולא אצל בעלי העגלה זולתו. כי סוסיהם לא היו אלא עצמות כמבלי בשר ועגלותיהם טעונות חיזוק כל כמה מילין, וכל הנוסע עמהם סופו שיורד בריסוק איברים. אומר ועושה. מכר היהודי כל מה שנותר לו מן החנות וקנה שני סוסים חזקים עם עגלה טובה מהמקום שקונים סוסים, וכן הוא שכולם נסעו איתו ולא עם אחרים ועי"ז זה התפרנס. באו אליו כל בעלי עגלה וטענו לו, מה אתה עושה, הרי יש לנו כאן חזקה זה שלשים וארבעים שנה להסיע האנשים ואתה לוקח מאתנו כל פרנסתינו. אמר להם היהודי, ומה לעשות, הרי הסוסים שלי והעגלה שלי חזקים משלכם ועל כן כולם נוסעים אצלי. אמרו לו, בא נשתתף יחד וממה שנרויח נחלוק בין כולנו שוה בשוה. השיב היהודי, איזו שותפות היא זו, הרי הסוסים שלי הם כאריות וסוסים שלכם הם כמתים, וגם בעגלות וכו', ומהיכתי תיתי שאשתתף. אמרו, הנה חושב הנך שכדי להיות בעל עגלה זה דבר של מה בכך, הרי יבוא יום ואתה עם סוסיך ועגלתך תמותו. שאל היהודי, איזו חכמה היא זו להיות בעל עגלה, הרי יושבים על המקום בעגלה ומכים בסוסים והמה נוסעים. אמרו לו, אמנם עכשיו קיץ והאדמה יבשה, אבל אין זו דרך סלולה, כי אם הרבה בורות ופחתים יש כאן, ובימות החורף שיורד שלג מתמלאים הבורות בשלג ואין רואים הדרך, והסוסים עלולים ליכנס לתוך הבור של השלג ואיך יצאו משם. אמר להם וכי על הסוסים שלי אתם שואלים, הרי הם כמו אריות והם כבר ידעו איך לצאת משם. אמרו לו, דבריך טובים לתחילת ימות החורף, אבל בהתקרב ימי החנוכה והשלג כבר גבוה, וגם העגלה תשקע בשלג ומה תעשה אז. אמר להם, גם אני חזק כמו שאתם רואים את הגב החזק שלי, ואני אכנס אל תחת העגלה וארים אותה מתוך השלג. אמרו לו, ומה תעשה בסוף החורף כשכבר נמס כל השלג והמים באים בשטף חזק, ואז גם אתה וגם סוסיך וגם העגלה, כולכם תטבעו ותמותו. אם כך, אמר, זו אכן חכמה לידע מה לעשות, א"כ בואו נשתתף יחד ותאמרו לי העצה לזה. מיד העמידו עדים ונשתתפו. לאחר שנשתתפו אמר להם, עכשיו תאמרו לי מהו הסוד של הבעל עגלה. אמרו לו, בעל עגלה יודע שלא נכנסים מעיקרא לבוץ, אבל אם כבר נכנס, אכן אין מה לעשות.

וכן סיים רבנו הרב זללה"ה דבריו להגאון ר' מאיר קרליץ, הרי אמרתי שלא למנות אותו בועד הישיבות, ולא ליכנס לבוץ, עכשיו שנכנסתם לבוץ, שוב לא ניתן לעשות דבר.

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְּשָׁפְטִים הָאֵלֶּה וְשִׁמְרֵתֶם וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם" (דברים ג, יב).

שפלות בפנים ושמחה מבחוץ

"והיה" - לשון שמחה, ואילו "עקב" לשון ענוה ושפלות. ואין מדרגה גבוהה מזו שאדם ענוותן ושפל רוח מתוך שמחה והתרוממות ולא מתוך עצבות. ומובא ב"חובת הלבבות" (שער הפרישות שער ד) שהאדם צריך שהיה בו שפלות בפנים ושמחה בחוץ.

אמר הרה"ק ה"לב שמחה" זי"ע (עקב תשל"ח), איתא בשל"ה ובספרים אחרים, "עקב" ענין ענוה, "והיה" אותיות שם הוי"ה. שבכל מקום שאתה מוצא גדלותו של הקב"ה שם אתה מוצא ענוותנותו (מגילה לא, א).

על ידי עקב תוכלו לשמוע ולהבין דברי תורה
אמר ה"שפתי צדק" זי"ע (אות ד) בשל"ה הקדוש ובהרבה ספרי יראים איתא ש"עקב" הוא מלשון ענוה. ועל ידי זה תזכו שיהיה "תשמעון" - תוכלו ללמוד, להבין ולעשות את כל דברי התורה הקדושה.

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן" (דברים ג, יב).

יש לפרש על פי מעשה ששמעתי מהרב מבריסק זללה"ה, שעיקר השמירה צריכה להיות שלא להכנס מלכתחילה לבוץ, כי אם כבר נכנס, שוב כל גופו נגרר אחריו וכבר אין עצה קלה לצאת ממנו, וא"כ השמירה היא לשמור את העקב שלא יכנס.

וגופא דעובדא הכי הוה בעת אשר עמד על הפרק חשש גזירת גיוס בנות לשירות לאומי, וכל גדולי ישראל יצאו פה אחד בכרוז דשירות לאומי הוא בכלל יורג ואל יעבור, אמנם ודאי שממשלת הרשעה לא צייתי דינא, והמתינו למוצא פיו של אחד מגדולי הרבנים שהי' מקורב לחוגי המזרחי שעדיין לא גילה דעתו בזה, והיה פחד גדול מה יאמר "הרב" הנ"ל, כי מאחר שהיה מראשי הסוכנות ודאי דאליו ישמעו ראשי השלטון, וביותר פחדו משתדלנותם של שני עסקני המזרחי אז, שפעלו אצל הרב שהוא שיעמוד מנגד ויצוה על גיוס הבנות.

נכנס הגאון רבי מאיר קרליץ זצ"ל אל רבנו הרב מבריסק זללה"ה להמלך בדבר. ורבנו הרב זללה"ה אמר לו, הלא אמרתי כבר שלא ימנו את הרב ההוא בנשיאות ועד הישיבות, כי עכשיו ודאי שראשי השלטון יאמרו שאינם מחשיבים דברי גדולי ישראל רק דברי הרב הנ"ל, שהרי הוא מהנשיאות של ועד הישיבות. ונהטעם שמינו אותו לזה, מפני שהיו זקוקים לתמוך בישיבות וסברו דאי אפשר להסתייע רק עי"י הרב ההוא, ורבנו הרב זללה"ה אמר שאעפ"כ לא ימנו אותו לזה. שוב שאלו הגאון ר' מאיר קרליץ מה לעשות עכשיו, ושוב אמר לו רבנו הרב זללה"ה, הלא אמרתי שלא ישימו אותו בועד הישיבות. ושוב שאלו הגאון ר' מאיר זצ"ל, אומנם כן רבי, אבל אחרי ששמו אותו בועד הישיבות מה צריכים לעשות.

ונ"ל, כי בטעם המילה כתב הרמב"ם (מורה נבוכים ח"ג פרק מ"ט) שציונו הקב"ה להסיר הערלה, למען החליש כח התאוה, והדבר ידוע (עיין רמב"ם פ"ד מהל' דעות הלכה י"ט) כי התאוות מחלישות את הגוף.

והנה אמרו ז"ל (אבות פ"ג מ"ג) מעשרות סייג לעושר, כי על ידי המעשרות יתברכו ויתקיימו נכסיו, כמאמרם ז"ל (שבת ק"ט, א) "עשר תעשר" (דברים יד, כב) עשר בשביל שתתעשר, וכמו כן במילה, על ידי הסרת הערלה, מתחזק הגוף בבריאותו.

ולטעם הרמב"ן במצות המילה (עיין טור י"ד סימן רס) כי הוא אות ברית קודש כי עבדי ה' אנן וחותרם האדון על עבדו, אפשר לפרש המדרש על פי מה שביארו המפרשים ענין המעשר (עיין ספר החינוך מצוה תקז) שעל ידו אנו מראים כי לה' הארץ ומלוואה, כי לו הכסף ולו הזהב, ולא בכוחנו נעשה חיל, כי אם ה' הוא הנותן כח לעשות חיל.

וזה שאמר המדרש "מה פרי אדמתך צריכין עישור", כי על ידי הרמת המעשר אנו מודים כי ההון והעשירות ברכת ה' הוא, כמו כן המילה, אות ומופת חותך כי עם סגולתו אנחנו כנ"ל. (חשב סופר - רבי אברהם שמואל בנימין סופר)

"והסיר ה' מִמֶּךָ פֶּלַח חֲלִי וְכָל מְדוּי מְצָרִים הָרְעִים אֲשֶׁר יִדְעָתָ לָא יִשְׁיִמָם בָּךְ וְנִתְּנָם בְּכָל שְׁנָאִיךָ" (דברים ו, טו)

ההבטחה: למרות שלא יהיו מחלות - לא תחסר פרנסה לרופאים! בספרו "שלמה חדשה", מעיר הגאון רבי שלמה סובל, מדוע הוסיף הפסוק "ונתנם בכל שונאיך"? מהי הנפקא-מינה? העיקר הוא שבני ישראל יהיו בריאים ושלמים! ואמנם, בפסוק דומה בפרשת בשלח (שמות טו, כו) נאמר רק: "כל המחלה אשר שמתני במצרים לא אשים עליך", ושם לא סיים ב"ונתנם בכל שונאיך"!

ותירץ, על פי דברי הגמרא (שבת קלג, ב): אמר אביי: אמרה לי אם, איספלניתא דכולהון כיבי - שב מינאי תרבא וחדא קירא [רפואה המועילה לכל הכאבים היא, שבע מנות חלב ואחת של שעוה, ויניחם על המכה]. רבא אמר: קירא וקלבא רישינא [הרפואה לכל הכאבים היא: שעוה וזפת לבנה]. דרשה רבא [לרפואה זו] במחוזא, קרעינהו בני מניומי אסיא למנייהו [כששמעוהו בני מניומי, שהיו רופאים, קרעו את בגדיהם, מרוב צער על ההפסד שגרם להם בגלותו לכל את רפואת כל הכאבים]. אמר להו: שבקי לכו חדא, דאמר שמואל: האי מאן דמשי אפיה ולא נגיב טובא - נקטרו ליה חספניתא. מאי תקנתיה? לימשי טובא במיא דסילקא [השארתי לכם רפואה אחת שאותה לא גילתי לציבור: שהרוחץ את פניו ואינו מנגבם יפה, פניו מתבקעות ועולה מהם שחין הנקרא חרס, ורפואתו היא שירחץ הרבה במי תרדים], עד כאן מן הגמרא. והנה, בין המון בני ישראל יש רבים שפרנסתם היא ברפואה ובתרופות, וכאשר אמר הקב"ה "והסיר ה' ממך כל חולי וכל מדוי מצרים הרעים אשר ידעת לא ישימם בך", עלולים הם לחשוש שמא יפסידו את פרנסתם, ולכן סיים הכתוב ואמר: "ונתנם בכל שונאיך... ואכלת את כל העמים" - ומהם תהיה פרנסתך!

בפרשת בשלח, לעומת זאת, הלא היו במדבר ולא שייך שיבואו הגויים להתרפאות אצל ישראל, וגם לא היתה טרדת פרנסה, שהרי ירד להם המן, ולכן לא אמר "ונתנם בכל

פירוש אחר, על פי מה שאמרו חז"ל במדרש על הפסוק "אם בחוקתי תלכו", שדוד המלך היה אומר "חישבתי דרכי ואשיבה רגלי אל עדותיך", שהיה מחשב למקום פלוני אני הולך ורגלי מוליכות אותי לביהמ"ד. ותמוה, איך הלך דוד נגד מחשבתו, והרי אם דוד המלך מחשב לילך לכאן ולכאן הרי אלו מחשבות של מלכות שכן צריך להיות, ואיך זה שרגליו מוליכות אותו לביהמ"ד, וכי יש כח ברגלים. אלא ביאורו כדברי הלל (סוכה נג, א) למקום שאני אוהב שם רגלי מוליכות אותי, שכפי תשוקת הלב של האדם לשם הוא הולך גם בלי שיחשב לכך, ודוד המלך כל תשוקת לבו היתה לתורה ולביהמ"ד, ולכן אע"פ שהיה מחשב לילך למקום פלוני, אין רגליו נשמעות לו כי אם מוליכות אותו לביהמ"ד למקום תורה שהוא אוהב. וזהו פירוש "עקב" להכניס את תשוקת הלב בעקב תשמעון ללכת בחקותיו.

(זהב משבא - רבי משה שמואל שפירא)

"וְהָיָה עֵקֶב תִּשְׁמְעוּן אֶת הַמְשַׁפְּטִים הָאֵלֹהִים וְשִׁמְרֵתֶם וְעִשִׂיתֶם אֹתָם וְשָׁמַר ה' אֱלֹהֵיךָ לְךָ אֶת הַבְּרִית וְאֶת הַחֶסֶד אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם" (דברים ו, יז).

יש מקשים, למה צריך להבטיחם מצד ש'נשבע לאבותיך' תיפוק ליה מצד זכותם העצמית ששומרים תורה.

ויש לומר שאינו דומה השכר שסתם ישראל יוכל לזכות לשכר שהאבות ע"ה זכו. וראה בהפטרה "הביטו אל אביכם כו' כי אחד קראתיו ואברכהו". (מליץ יושר)

"וְאַהֲבַךְ וּבִרְכָךְ" (דברים ו, יז).

לכאורה תיבת "ואהבך" היא שפת יתר, כי אם יברכם פשיטא שאוהבם, כי האוהב מברך ולא השונא.

מובא ב"שלמה חדשה": ברכה המברכת ממקור האהבה מתקיימת ביותר. ולפיכך מצינו שכאשר רצה יצחק לברך את עשו צוהו "עשה לי מטעמים כאשר אהבתי" - כדי לעורר את האהבה ואז "בעבור תברכך נפשי" - שעל ידי כך תתקיים הברכה. וכן מצינו בעקב, כאשר רצה לברך את בני יוסף נאמר "וישק להם ויחבק להם" כדי לעורר אהבתו להם ואז "ויברכם ביום הוא".

וזהו מה שנאמר בברכת כהנים: "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן וצונו לברך את עמו ישראל באהבה". מדוע מייחס הברכה אל אהרן, והלא גם כהנים הדיוטים הם בכלל מצוה זו? אלא לפי ששלימותה של ברכה היא כאשר היא מתברכת מתוך אהבה, ואהרן נצטיין במידה זו שהיה אוהב שלום ורודף שלום אוהב את הבריות. וזהו שאומרים הכהנים "אשר קדשנו בקדושתו של אהרן" שתהא בנו מידת האהבה, ובכח זה "צונו לברך את עמו ישראל באהבה" דייקא. ואכן נפסק (מגן אברהם סי' קכח ס"ק י') כי "כל כהן דלא רחים לעמא לא יברך". וזהו שאומר הכתוב "ואהבך וברכך" - לרמוז על טוב על הברכה והתקיימותה כשבאה על ידי אהבה.

"וּבִרְכָךְ פְּרִי בְטֶנְךָ וּפְרִי אֲדָמְתְךָ" (דברים ו, יז).

במדרש (ד"ר ג, ה) מה פרי אדמתך צריכים עישור, אף פרי בטנך צריכים עישור וזו המילה.

שונאיך", אבל כאן, כאשר משה רבינו נפרד מכלל ישראל, והמן עומד להיפסק, והם באים למקום ישוב - נאמרה ההבטחה שאף כאשר לא יהיו מחלות בישראל - לא תחסר לרופאים פרנסה, אלא יתפרנסו מריפוי הגויים! (ושלל לא יחסר)

"כִּי תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוֹכַל לְהוֹרִישָׁם, לֹא תִירָא מֵהֶם זְכֹר תִּזְכֹּר אֶת אֲשֶׁר עָשָׂה ה' אֱלֹהֶיךָ לְפָרְעֹה וְלְכָל מִצְרַיִם" (דברים י, ז-ח).

"כי תאמר בלבבך" - על כרחך לשון דלמא הוא שמא תאמר בלבבך, מפני שהם רבים לא אוכל להורישם, אל תאמר כן (רש"י).

אומר על כך ה"שפת אמת": בא הכתוב לומר, כי גם אם יפול בלב בני ישראל פחד מהאומות, אל להם לחשוש פן אות וסימן הוא ח"ו שהם עתידים ליפול בידי אויביהם, בבחינת 'איהו לא חזי, מזלא חזי'. כל יאמרו בלבבם כי שורש הפחד הוא מפני חטאיהם, כמאמר הכתוב (ישעיה לג, יד) "פָּחַדוּ בְצִיּוֹן חָטָאִים", אלא טעם הפחד והמורא שנכנס בלבם הוא כדי לעורר בקרבם זכר יציאת מצרים. על ידי המורא הגדול יתנו לבם להתבונן על העבר לראות כיצד הצליחו לעמוד מול גויים רבים, ובכך יזכרו הניסים והנפלאות שהיו עמם בעת יציאת מצרים.

זכירת יציאת מצרים והודאה להשי"ת על כך מעוררות גאולה וישועה לבני ישראל. זהו ענין סמיכות גאולה לתפילה, כי על ידי זכירת יציאת מצרים מתעורר בשמים זכרון עניין זה, וזו הקדמה ראויה לפתוח פתח לתפילה להתקבל.

"כִּי תֹאמַר בְּלִבְבְּךָ רַבִּים הַגּוֹיִם הָאֵלֶּה מִמֶּנִּי אֵיכָה אוֹכַל לְהוֹרִישָׁם" וגו' (דברים י, ז) "לֹא תִעַרְץ מִפְּנֵיהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא" (דברים י, כא).

לב מלא יראת ה'

נראה בביאור פסוק זה, שהסיבה שאין לירא מפני האויבים, משום שכאשר לבו של האדם מלא ביראת ה', כדכתיב: "כי ה' אלקיך בקרבך", אז לא שייכת יראה ופחד מבשר ודם.

וכמו שמסופר, שבזמן המהרי"ל דיסקין זצ"ל הגיע לירושלים שר גוי עריץ, והרבה פחדו מיראתו, משום שהיה אותו גוי גברא אלימא, אולם המהרי"ל דיסקין לא פחד כלל, וכששאלוהו כיצד לא נרתע, ענה המהרי"ל: 'שאם הלב מלא ביראת ה', אין מקום בכלל למורא בשר ודם'.

אולם בפירוש המלבי"ם ('התורה והמצוה' ז, כא), מפרש פסוק זה באופן שונה במקצת מהפירוש דלעיל, שפירש המלבי"ם שהסיבה ש"לא תערץ מפניהם וגו'", משום שהיראה הגדולה מה' תכבה את היראה הקטנה מבשר ודם, וכמו שכתב ה"חובות הלבבות" (שער אהבת ה, פרק ו): "אמר הירא: 'אני בוש מאלקים שיראני ירא זולתו'", והביא המלבי"ם משל, שאם אדם עומד מול אריה טורף ושואג, ובזמן זה מתקרבת אליו דבורה לעוקצו, כי יראתו מפני הדבורה תהא בטלה ביראתו הגדולה מפני האריה, ולכן אחרי שיש מצב ש"ה' אלקיך בקרבך קל גדול ונורא", ראוי לירא מיראתו ית', וכל יראה

אחרת בטלה מפני יראת ה', שהבשר ודם פֶּאֶן וכאפס לפני גדולת ה' יתברך, הגדול והנורא הנמצא בקרב לבו של האדם, עכת"ד המלבי"ם.

והנראה שיש חילוק במקצת בין הפירוש שפירשנו לעיל לבין פירוש המלבי"ם, שלפי פירושנו כשיש מורא מה' ית' לא שייך כלל מורא אחר, אך לפי פירוש המלבי"ם המורא מה' ית' מבטל את היראות האחרות, משום שכאשר יש יראה גדולה מה' יתברך, אז כל יראה אחרת בטלה לעומתה.

ופירושו של המלבי"ם על פסוק זה, הוא על דרך פירושו של המלבי"ם במקום אחר.

דכתיב בריש פרשת תצוה (כח, ג): "ואתה תדבר אל כל חכמי לב אשר מלאתיו רוח חכמה, ועשו את בגדי אהרן וגו'.

ולכאורה יש קושי, שבתחילת הפסוק כתוב שהציווי על עשיית הבגדים נאמר על ה"חכמי לב", דהיינו שהציווי בפסוק הוא כלפי רבים, אך בהמשך הפסוק כתוב: "אשר מלאתיו רוח חכמה", משמע שהציווי בפסוק הוא כלפי יחיד.

ובפירוש המלבי"ם (תצוה שם) תירץ קושי זה, וז"ל: "אשר מלאתיו רוח חכמה" - הוא פירוש לחכמי לב, ומפרש מי שרוח חכמה ממלאים את כל לבו, 'מלאתיו' מוסב על הלב, ולא נמצא בלבו מקום ריק לתאוה וליצר ולמחשבות מתנגדות אל החכמה, וחכמי לב אלו יעשו את בגדי אהרן לקדשו, כי הם יבינו על מה ירמזו הבגדים האלה, ויעשום בכונה שתחול עליהם הקדושה" וכו'.

כלומר שהדיבור בלשון יחיד - "אשר מלאתיו", מוסב כלפי מידת חכמת הלב, שכל אדם שלבו מלא וגדוש ברוח חכמה ויראת ה', הוא הראוי לתפקיד עשיית הבגדים, שהרי הלב הוא מקור המחשבות של האדם, ולעשית בגדי הכהונה בעינין לחכמים שלבם מלא ביראת ה' וחכמתו.

וקצת פלא שלא הזכיר המלבי"ם שכן כתב גם כן להדיא הזוהר הק' בפרשת תצוה (קטט, ב), בביאור פסוק זה.

ומסופר על האדמו"ר מקוצק זצ"ל, שאמר פעם: 'שהוא רוצה תלמידים שלא עושים עבירות, לא מפני שאסור לעשותן, אלא מפני שאין להם זמן'.

ויסוד הדבר הוא כדלעיל, שאם הלב מלא וגדוש בצמאון להשיג את חכמת ה' ויראת ה', אז אין מקום כלל למחשבות אחרות.

(אמרי חיים - רבי חיים קמיל)

"לֹא תִעַרְץ מִפְּנֵיהֶם כִּי ה' אֱלֹהֶיךָ בְּקִרְבְּךָ אֵל גָּדוֹל וְנוֹרָא" (דברים י, כא).

נראה לבאר על פי דברי החסיד בעל "חובות הלבבות" (שער אהבת ה' פ"ו), וז"ל: "והשני, יראה לכבודו ורוממותו ועוצם גבורתו, ואיננה סרה מן האדם ולא נפרדת ממנו כל ימי חייו, וזאת העליונה שבמדרגות יראי אלקים, אשר נזכרו בספרים ביראה, והוא המבוא אל האהבה הזכה והכוסף המצער. ומי שהגיע אל המדרגה הזאת מן היראה לא יפחד ולא יירא זולת הבורא, כמו שספר אחד מן החסידים על אחד מהיראים, שמצאו ישן באחד המדברות ואמר לו: האינך ירא מן האריה, שאתה ישן במקום הזה? אמר לו: אני בוש מאלקים, שיראני ירא זולתו", עכ"ל.

וזוהו שאמרה תורה "לא תערוץ מפניהם" - אל תירא מהאומות היושבים בארץ כנען "כי ה' אלקיך בקרבך" - משום שהשגת ה' בקרב לבך היא בבחינת אל גדול ונורא - ראת הרוממות, לפיכך בודאי שלא תירא מזולתו. (מתנת חלקו)

"וְהָיִיתָ חָרֵם כְּמוֹהוּ" (דברים ז, ט).

העיד לך הכתוב כי בהיותך מביא תועבה אל ביתך, היינו שמכניס עתונים וספרים המלאים דברי מינות המחלחלים ומפעפעים בלב כארס של עכנאי אל תאמר בלבבך כי אינך מושפע מהם ויודע אתה להיזהר מלקרוא ולהסתכל בדברי התועבה, וידעת כי היה תהיה חרם כמוהו, כי מה שאתה מכניסו עמך במחיצתך לביתך השפיע עליך להיות כמוהו, ומי אשר יכחיש דברי המקרא.

"כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם תִּשְׁמְרוּן לַעֲשׂוֹת לְמַעַן תַּחֲיוּן וְרַבְיֹתֶם וּבָאתֶם וִירְשֶׁתֶם אֶת הָאָרֶץ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע ה' לַאֲבֹתֵיכֶם"

(דברים ח, א).

פירש רש"י: ומדרש אגדה אם התחלת במצוה גמור אותה שאינה נקראת המצוה אלא על שם גומרה וכו'.

ועוד יש לומר בזה מכיון דכתיב כאן "למען תחיון ורביתם", התורה מלמדת אותנו שכדי לחיות חיים אמתיים פוריים, אפשר רק כשכל המצוה נעשית בשלימות כי אז החיים נעימים וקלים, וטעות היא ביד הסוברים כי לעשות מצוה שלא בשלימותה נקל יותר, ומרגלא בפומי "סאיז שווער צו זיין א שטיקל איד אבער סאיז לייכט צו זיין אגאנצער איד" [מאוד קשה להיות יהודי מפוצל, אבל קל להיות יהודי שלם].

"כָּל הַמִּצְוָה אֲשֶׁר אֲנֹכִי מִצְוֶה הַיּוֹם" (דברים ח, א).

נראה לרמז שחובה על האדם לאמר לעצמו כי כל המצוה לא נצטוה אלא הוא, כי לפעמים שצריך לעשות לאיזה עסק של מצוה יתחמק האדם ויאמר לעצמו כי יש אשר מסוגלים ומוכשרים יותר ממנו, או שלא יעשה אלא מקצת באמרו כי רבים המה אשר יוכלו לפעול ולעשות, ויזכור כי אמרה תורה "כל המצוה" כי החובה מוטלת עליך לעשותה בשלמות, ועוד הזהירותו שלא ידחה ליום המחר וידמה בלבו כי גם מחר יש ספק בידו לעשותה, אלא שהחובה מוטלת עליך והיום דווקא.

"כִּי לֹא עַל הַלֶּחֶם לִבְדוֹ יַחֲיֶה הָאָדָם כִּי עַל כָּל מוֹצֵא פִי ה' יַחֲיֶה הָאָדָם" (דברים ח, ג).

הנה שתי פעמים נזכר בפסוק "יחיה האדם". אך בתרגום אונקלוס (לפי גירסת חומשים מדויקים) פירש כל פעם באופן אחר. דקרא ד"לא על הלחם לבדו יחיה האדם" תירגם "ארי לא על לחמא בלחודוהי מתקיים אנשא", ועל קרא ד"על כל מוצא פי ה' יחיה האדם" תירגם "ארי על כל אפקות מימרא דה' חיי אנשא". [ושלא כחומשים אחרים שהשוו התרגום בסיפא דקרא נמי יתקיים אנשא]. ודבר פלא הוא כיון שבשניהם

לשון הכתוב הוא "יחיה האדם", מה ראה על ככה התרגום לשנות, שברישא כתב "מתקיים אנשא", ובסיפא כתב "חיי אנשא".

ונראה לפרש דתחילת הפסוק מדובר בלחם ולא שייך בזה לשון 'חיי' דאין זה החיות של האדם בעצם אלא רק היכי תימצוי לקיום החיים ולכן מתרגם "מתקיים אנשא", [וכמו שתרגם בפרשת ואתחנן (דברים ה, כא-כג) "וחיי" ויתקים, "וחיי" ואתקים]. משא"כ בסוף הפסוק מדובר במוצא פי השם, ואף שעיקר המכוון הוא על המן, אבל לשון "מוצא פי השם" עולה גם על דבר ה' דהיינו התורה, ובזה שפיר שייך לשון חיי אנשא, דזה החיות גופא, דהתורה זה החיים בעצמם, כי היא חייך ואורך ימך, ולא רק מקיים בעלמא.

וכידוע המעשה עם הגאון רבי ברוך בער זיע"א שבאסיפת וועד הישיבות, עמד רב אחד והתבטא, שהתורה זה החמצן של החיים, ולכן צריך לשמור על הישיבות, מיד נזעק רבי ברוך בער ואמר, תורה אינה החמצן של החיים... תורה היא החיים בעצמם, והן הן הדברים.

(משלחן רבי אליהו ברוך - רבי אליהו ברוך פינקל)

"וַיַּעֲנֵךְ וַיִּרְעַבְךָ וַיֹּאכְלֶךָ אֶת הַמָּן אֲשֶׁר לֹא יָדַעְתָּ וְלֹא יָדַעוּן אֲבֹתֶיךָ" (דברים ט, ג).

לכאורה איזו שבח הוא להשי"ת על ה"ויענך וירעבך", לכאורה זוהי רעה.

אמנם ביאור הענין, דאי אפשר לאדם להכיר כ"כ ניסי השי"ת ולהכיר לו על חסדיו אם לעולם טוב לו. כך טבע האדם. ועוד שכך תולה בכוחי ועוצם ידי ע"י רוב כשרונו ומעשיו. אבל כשיענך וירעבך ובעת נצץ אור ה' עליו אז יכיר אדנותו ית'.

(מליץ יושר)

"וַיְדַעְתָּ עִם לִבְכָדְךָ כִּי כָאֲשֶׁר יִסַּר אִישׁ אֶת בְּנוֹ ה' אֱלֹהֶיךָ מִיִּסְרֶךָ" (דברים ח, ה).

אמר רבי לוי יצחק מברדיטשוב ז"ע, כשאב מכה את בנו ומייסרו, לבו כואב עליו ומתעצב על זה. כך ה' יתברך, כביכול 'בשעה שאדם מצטער שכינה מה אומרת? קלני מראשי. קלני מזרועי!' (סנהדרין מו, א).

(עישורי תורה)

היסורים באים מאהבת הקב"ה לעמו

כתיב (משלי יד, כד) "חֹשֶׁן שְׂבָטוֹ שׁוֹנֵא בְּנוֹ" - כמו שאב האוהב את בנו מייסרו כדי שיטיב את התנהגותו. כך מדקדק ה' יתברך עמנו. ככתוב (עמוס ג, ב) "רַק אֶתְכֶם יְדַעְתִּי מִכָּל מְשֻׁפָּחוֹת הָאָדָמָה עַל כֵּן אֶפְקֹד עֲלֵיכֶם אֶת כָּל עֲוֹנֹתֵיכֶם" - בשביל שבנים אנו למקום. והוא יתברך אוהב אותנו, רוצה הוא בתיקוננו.

הכוזרי כותב, הלב טובל ממחלות קשות יותר משאר איברי האדם כי הלב הוא היסוד ומרכז חיי הגוף; כך גם עם ישראל הוא לב העולם ואינו יכול להתקיים, כשאר אומות העולם, בזמן שיש ירידה מוסרית. על כן כתוב "וידעת עם לבבך" - מטבע לבך תבין כי סיבת יסוריך הן מאהבת אב לבנו.

(הרב ישראל יהושע טרונק מקוטנא)

וְיִשְׁמְרֶתָּ אֶת מִצְוֹת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּדַרְכֵיךָ וּלְיִרְאָה אֹתוֹ" (דברים ה, ט).

כי לא זאת היראה האמיתית שיירא האדם בעשותו את העבירה מפאת העונש הכרוך בעקבה, שעל זה נאמר (ישעיה לג, יד) "פָּחְדוּ בְּצִיּוֹן חֲטָאִים", אך העיקר שגם בשעה שהנהו הולך בדרך ה' ועוסק במצוות ונמנע מעבירה בכל זאת יירא תמיד לנפשו אולי עדיין לא עשה ככל המוטל עליו לצאת ידי חובה נגד מלך גדול רם ונשא כה"א ית"ש וזה שאמר "ללכת בדרכיו" ובכל זאת "ליראה אותו". (חידושי רבינו יוסף נחמיה)

או יאמר על פי מה שאמר חז"ל (גיטין ע, א) אכול שליש ושתה שליש והנח שליש לכשתכעוס תעמוד על מילואך. והנה כל זה היכא דשייך כעס, אבל בארץ ישראל דליכא כעס, כדמצינו בש"ס (נדרים כב, א) "ונתן ה' לך שם לב רגז" (דברים כח, סה) בכבל כתיב אין מן הצורך להניח שליש משום חשש דכעס.

וזהו שאמר "ואכלת ושבעת" היינו שביעה גמורה, "וברכת את ה' אלקיך על הארץ הטובה", כי הודות לארץ הטובה והקדושה אשר שם אין הכעס שולט, תוכל לאכול עד כדי שביעה ממש.

(חשב סופר - רבי אברהם שמואל בנימין סופר)

"וְזָכַרְתָּ אֶת כָּל הַדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הוֹלִיכָךָ ה' אֱלֹהֶיךָ זֶה אֲרַפְעִים שְׁנָה בְּמַדְבָּר וְכו' (דברים ח, ב) "פֶּן תֹּאכַל וְשָׂבַעְתָּ וּבָתִּים מְבִיִּים תִּבְנֶה וְיִשְׁבַּתָּ" (דברים ח, יב) "וְרִם לְבַבְךָ וְשִׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים" (דברים ח, יד)

היתכן שישכחו את ה' המוציאם ממצרים לאחר כל אלו הדברים שראו בעניהם, ועל כרחך שענין "ושכחת" אין מתפרש כפי הבנתנו הפשוטה שממש אין זוכר, זה אינו, אלא אפילו שזוכר בראשו, אבל "ער שטעלט זיך ניט צו די דערייזן", לבו אין מתמלא בה' ית', וכל הנהגתו אינו מכלכל לפי אותה ידיעה זהו נקרא "ושכחת". ומהי העצה - "וזכרת כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" (שם פסוק יח) - הפירוש שבכל הגשמיות הפועל שם הוא הרוחניות הטמון שבו, רצון השי"ת שהוא הכל, וכפי שהאדם "רם לבבו" כמו כן הוא שוכח את הבורא, כמשקולת אשר זה יורד זה.

(ממרן המשגיח זצ"ל)

מוסר מן התורה מנין? הנה עם ישראל יוצא ממצרים ורואה שם הניסים הגדולים מהשי"ת וכן בקריעת ים סוף וההליכה במדבר מ' שנה, ומ"מ הזהירה התורה (דברים ח יא - יד) "השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך וגו' פן תאכל ושבעת ובתים טובים תבנה וגו' ורם לבבך ושכחת את ה' אלוקיך וגו'", מבהיל, בזמן שעומד האדם במדרגה גבוהה כזו ומ"מ יתכן שע"י אכילה יתירה משהו וכהנה כבר יהי כופר הכל, והקב"ה מצווה "וזכרת כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל" התבונן ולמוד מוסר, והרי אין דורש ואין מבקש לדעת האמת הלזו שכ"כ עלול האדם לזה - אף הגדול ביותר (ממרן המשגיח זצ"ל).

(מל"ץ יוסר)

"וְרִם לְבַבְךָ וְשִׁכַחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים" (דברים ח, יד).

תיקון הנאח - שורש התשובה

התורה תולה במידת הגאווה את התדרדרות אל כל החטאים הנוראים של עבודה זרה וכפירה, עד למצב של "פן תשכח את ה' אלקיך לבלתי שמור מצותיו" (לעיל פסוק יא), הכל תלוי במידת הגאווה - "ורם לבבך גורם לו" - "ושכחת את ה' אלוקיך", שכן הגאווה מדרדרת את האדם עד לשאול תחתית, ומי שיש בידו גאווה, עלול להיכשל, ואילו מי שרוצה להינצל, ראשית כל עליו לתקן את מידת הגאווה.

ואמר "סלזו סלזו פנו דרך הרימו ממשול מדרך עמי" (ישעיהו נז, יד). הנביא מלמד כאן פרק בהלכות עשיית תשובה, ופונה

"לֹא תִחַסֵּר כָּל בָּהּ" (דברים ח, ט).

מבואר כי ארץ ישראל עצמה אינה חסרה כלום ושפע אוצרות לה, ואך כי הרבנו חטא ופשע, אין אנו זכאים ליהנות מאוצרותיה ולא תשפיע לנו טוב הארץ.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"וְאִכַּלְתָּ וְשָׂבַעְתָּ וּבְרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לָךְ" (דברים ח, ט).

ראיתי ב"כתב סופר" על התורה (פר' זו ד"ה ואכלת) שמדקדק דהוה ליה למימר "על המזון", עיין מה שפירש.

ואמרתי על פי דרכו, דהנה כתוב למעלה (פסוק ט) "אָרֶץ אֲשֶׁר לֹא בְּמַסְכַּנְתָּ תֹאכַל בָּהּ לֶחֶם לֹא תִחַסֵּר כָּל בָּהּ", ופירשתי הכוונה, דהנה מי שאינו אוכל אלא לחם צר מחמת שאין לו יותר, זהו תאב לכל דבר, והגם שאכל את לחמו, בכל זאת איננו מרוצה, כי חסר לנפשו מה שאין לו. לא כן מי שאין לו שום מחסור, ויכול להשביע את נפשו בכל מיני מעדנים, הוא שבע בלחם לבד, שאינו דומה מי שאין לו פת בסלו למי שיש לו פת בסלו (עיין יומא יח, ב).

וזהו שאמר "ארץ אשר לא במסכנות תאכל בה לחם", פי', לא מטעם מסכנות תאכל רק לחם, כי לא תחסר כל בה, אלא "ואכלת ושבעת וברכת וכו' על הארץ הטובה", כי יאכל מעט וישבע, וכי כן, יברך על הארץ הטובה "ארץ זבת חלב ודבש", אשר בסיבתה אף במעט מאכל ומשתה תשבע נפשו.

בקריאה אל החוזרים בתשובה שירימו מכשול מדרכם. 'מכשול' זהו אחד משמותיו של היצר הרע (סוכה נב, א).

ומה המכשול שצריך להסיר מן הדרך, על כך ממשך הנביא ואומר: "כִּי כֹה אָמַר יְהוָה וְנִשְׂא שִׁכְן עַד וְקָדוֹשׁ שְׁמוֹ מְרוֹם וְקָדוֹשׁ אֲשַׁכֵּן וְאֵת דְּכָא וְשִׁפְל רֹחַ לְהַחֲיִית רֹחַ שְׁפָלִים וְלְהַחֲיִית לֵב נְדָכָאִים", ודרשו חז"ל (סוטה ה, א): רב הונא ורב חסדא, חד אמר אתי דכא וחד אמר אני את דכא. ופירש רש"י, שהקב"ה מגביה את האדם עד ששוכן אצלו, אני את דכא - כביכול הקב"ה מרכיץ שכינתו אצל האדם.

בעל תשובה צריך בראש ובראשונה להתרחק מדבר ההפוך מדכא ושפל רוח, דהיינו ממידת הגאווה, מפני שהגאווה היא שורש המביא את האדם לידי חטא. החוזר בתשובה צריך להסיר מדרכו מכשול זה, כי אין השכינה שורה אצל בעלי גאווה, שהקב"ה אומר אין אני והוא יכולים לדור בעולם (סוטה עו, ו) ומי שרוצה לזכות שהקב"ה ישכון אצלו, צריך להיות דכא ושפל רוח.

לכן אחד מהעיקרים של חזרה בתשובה, הוא שיסיר את המכשול של הגאווה, וכפי שרבינו יונה מפרט בשערי תשובה (שער א), בעיקר השביעי מעיקרי התשובה ההכנעה. וכן כתב הרמב"ם בהלכות תשובה (פ"ז ה"ח): שבעלי תשובה דרכן להיות שפלים וענוים ביותר, ושכל זמן שהן בושין ממעשיהם שעברו ונכלמין מהם, זכותן מרובה ומעלתם מתגדלת, עכ"ל.

הגאווה היא השורש המביא לידי חטא, וכשהאדם חוזר בתשובה, צריך לתקן את הדבר משורשו, ולשרש את מידת הגאווה, ולרכוש במקומה את ההכנעה.

"וְרַם לְבַבְךָ וְשִׁכַּחְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ הַמוֹצִיאֲךָ מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם מִבֵּית עֲבָדִים" (דברים ת, יד).

מפסוק זה למדו חז"ל (סוטה ד, ב) 'כל המתגאה כאילו כופר בעיקר', אמר רבי חיים פאלאגי זצ"ל, שהפשט בגמרא הוא שלא שייך שהאדם יתגאה אם יודע כי לא לו הגבורה והכל מתנת חיים מהבורא יתברך, והוא יכול לקחת זאת ממנו בכל שעה. על כרחך, שהמתגאה כופר בהשגחת הבורא. (לוח ארז)

"וְזוֹכְרָתָ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ כִּי הוּא הַנֹּתֵן לְךָ כֹּחַ לַעֲשׂוֹת חַיִּל לְמַעַן הָקִים אֶת בְּרִיתוֹ אֲשֶׁר נִשְׁבַּע לְאַבְרָהָם בְּיַום הַזֶּה" (דברים ת, יח).

כי ה' יתן חכמה

בפשטות, התורה דורשת מכל אחד להכיר בעובדא הזו שכל מה שעושה וכל מה שהצליח והשיג, הכל מכוחו של הקב"ה - כי הוא הנותן לך כח לעשות חיל.

אולם התרגום אונקלוס הוסיף בזה עוד משמעות עמוקה, שכן תרגם: "ותדכר ית יי אלהך ארי הוא ייב לך עצה למקני נכסין בדיל לקימא ית קימה די קיים לאבהתך כיומא הדין". ותהיו זוכרים את ה' אלוקיך כי הוא הנותן לך עצה לקנות נכסים.

דהיינו לא מספיקה ההכרה שכל המעשים שעושה הם מכוח שקיבל מהקב"ה, אלא צריך להשריש בלב את ההכרה שגם השכל והעצה לקנות נכסים, אינם משלו, אלא "עצת ה' היא תקום" (משלי יט, כא).

אדם צריך להכיר שהשכל שלו הוא ניצוץ אלוקי השוכן בקרבו, ואינו שלו אלא של הקב"ה, ומגרמיה לית ליה כלום. וכפי שמדגישים בברכת חונן הדעת: "אתה חונן לאדם דעת ומלמד לאנוש בינה". כל הדעה וכל הבינה שיש לאדם, הכל מהקב"ה שחונן את הדעת ומלמד את הבינה.

ואם האדם אינו מכיר בהכרה ברורה שהשכל השוכן בקרבו הוא מהקב"ה, וכל מה שעולה בדעתו וכל מה שמביין בלימוד שאין זה משלו כלל וכלל, אלא טועה לחשוב שהשכל והדעה הם שלו, האדם זה - עלול הוא להדרדר ולהגיע ח"ו למחשבות הבל וכפירה של "כחי ועצם ידי עשה לי את החיל הזה" (פסוק יז).

כללו של דבר, כל אחד צריך להשריש בקרבו בהכרה ברורה, שהדעה והשכל שלו המהווים את החלק העיקרי שבמהותו ובאישיותו, הם לא שלו ולית ליה מגרמיה כלום, אלא "הוא יהיב לך עצה למיקני נכסין".

וכן הוא בלימוד התורה, כשמתגיעים ועמלים בתורה וזוכים להבין לעומק, לגלות מצפונות ולחדש חידושי תורה, עלול אדם לחשוב בטעות שהוא זה שהבין, הוא זה שחידש, הוא זה שהצליח לגלות את העומק, זו טעות, "כי ה' יתן חכמה ומפיו דעת ותבונה" (משלי ב, ו). כל ההבנה וכל ההשגות שמשיגים בתורה הן מפיו יתברך. (דעת שרגא - רבי צבי שרגא גרוסברד)

"וְשִׁמְתֶם בְּאָרוֹן" (דברים י, ב).

דרשו חז"ל, שהיו מונחים לוחות ושברי לוחות יחידו, ונראה שבא ללמדנו, שאף לוחות מעשה אלוקים שקדושתן גבוה מעל גבוה, נדונו לשבירה כשישראל אינן ראוין להם, לידע שכל ת"ח שיושב ועוסק בתורה ואינו משמרה, שמתגאה בתורתו ומתהלל בחכמתו, סם מוות היא לו, והיינו מה שרמז משה כשהניח הלוחות בארון עץ, כי אין התורה מתקיימת בגסי הרוח.

והניח משה רבינו הלוחות ושברי הלוחות יחידו, לרמז בזה שאם זכה נעשית לו סם חיים, והרי הלוחות מונחים וכל הרוצה יבוא ויטול, לא זכה נעשית לו סם מוות, והרי הם שברי לוחות, וכל אחד יכול ללמוד תורה כלוחות בקדושתן, או כשברי לוחות כשאין תורתו בקדושה שפרחה קדושתו.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"וְאִכַּלְתָּ וְשִׁבַּעְתָּ וּבֵרַכְתָּ אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ עַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר נָתַן לְךָ, הַשָּׂמֶר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" וגו' (דברים ת, יא).

ביאר קדושת זקני בעל חתם סופר זצ"ל כי בברכת המזון אנו מודים לה' על ארץ חמדה טובה ברית ותורה, והענין כי לולא ברית ותורה מה בצע בארץ ומזון, אך מי שמברך על הארץ לבד נראה שעושה מזה עיקר ותורת ה' ישליך אחרי גוו, לזה אמר הכתוב אם תאכל ותשבוע ותברך ה' על הארץ הטובה ואתה עושה מזה עיקר שוב עלול אתה לשכוח תכליתך האמיתי פה עלי אדמות על כן "השמר לך פן תשכח את ה' אלוקיך", עיין בתורת משה. ונראה ביאור הכתוב (משלי כח, ט) "מסיר אָזְנוֹ מִשְׁמַע תּוֹרָה גַם תִּפְלְתוּ תוֹעֵבָה", כי באמת אין

הצדקה לאדם לזעוק את פני המלך תן לי פרנסה עושר וברכה, אך אם כוונתו שעל ידי כך יוכל לילך בדרך התורה לית לן בה, אך "מסיר אזנו משמוע תורה" אם כן גם "תפלתו" שמבקש על צרכיו הוא "תועבה" כי יבקש הב הב ככלבא, אם לא כי ממנו יקח לעבוד את ה'.

(חידושי רבינו יוסף נחמיה)

החיים" להלן פ' כי תצא (כב, יג) מה שדרוש דרש בהאי קרא לפרש כי אין עתה אלא לשון תשובה, שראוי לבעל תשובה להשתדל לברך ק' ברכות בכל יום, כי עי"ז יתעורר לירא את ה' ונמצאת תשובתו שלמה.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"וְלֹא יִקַּח שְׂחָד" (דברים י, יז).

וכי איזה שוחד שיין בו בהקב"ה, אלא כוונתו שיש שמדמים בלבם להתפשר ולהקל בכמה מצוות ובזה יקל עליהם לקרב רחוקים, ואומרים בלבבם מה לנו גדול מזה להכניסם תחת כנפי השכינה ושילכו על דרך טוב, ובודאי כי חפץ ה' שיתפשר כפי ההצטרך.

ולאלה הטועים העידה תורה ולא יקח שוחד, ואם מן המוכרח להעלים עין בתחלת דרכם עד שנכנסים לשערי תשובה, ח"ו שינהג בדבר זה כשיטה, כי מה חפץ לה' בעולות וזבחים אם תורתו לא שמרו, ובודאי שאין לזוז כקוצו של יו"ד ממה שנצטוונו בתורתו הק', ולא יקח הקב"ה שוחד שקירב רחוקים, שצריך לקרב על פי גדרי התורה דוקא ובעצת חכמיה.

(טעם ודעת - רבי משה שטרנבוך)

"הָאֵל הַגָּדֹל הַגִּבּוֹר וְהַנּוֹרָא" (דברים י, יז).

בגמ' יומא (ט, ס) : אמר רבי יהודה בן לוי, למה נקרא שמן אנשי כנסת הגדולה וכו', אתא משה אמר הקל הגדול הגבור והנורא אתא ירמי' ואמר נכרים מקרקרין בהיכלו איה נוראותיו לא אמר נורא, אתא דניאל אמר נכרים משתעבדין בבניו אי' גבורותיו לא אמר גבור, אתו אינהו ואמרו אדרבא זו היא גבורתו שכובש את כעסו שנותן אך אפים לרשעים ואלו הן נוראותיו שאלמלא מוראו של הקב"ה האיך אומה אחת יכולה להתקיים בין האומות, ורבנן [ירמיה ודניאל] היכי עבדי הכי ועקרי תקנתא דתקון משה, אמר רבי אלעזר מתוך שיודעין בהקב"ה שאמיתי הוא לפיכך לא כיזבו בו, ע"כ הסוגיא.

והנה ודאי שרבנן ירמי' ודניאל ידעו שהאמת הוא שהקב"ה הוא הקל הגדול הגבור והנורא, וגם כבר אמר כן משה רבנו עליו השלום, אלא שמכל מקום כיון שאין דבר זה נראה באותה תקופה לעינים, לא רצו לומר לפני השי"ת דבר שאין מכירים בו, דהוי ליה כאומר כזב כלומר אומר מה שהוא אינו מכיר את הדבר שכן הוא, והקב"ה שונא גם שקר כזה שבאמת הוא אמת אלא שהמגיד אותו אינו מכיר אמיתותו, עד שבאו אנשי כנסת הגדולה וביארו שבאמת גם בזמן הגלות הן הן גבורותיו הן הן נוראותיו גם לפי הכרתינו.

ומכל זה מוכח דכל נוסח התפלה ניתקן על דברים שגם אנו במיעוט שכלנו מכירין את אמיתותו. והנה אנו אומרים במודים נודה לך ונספר וכו' ועל נסיך שבכל יום עמנו ועל נפלאותיך וטובותיך שבכל עת ערב ובוקר וצהרים וכו', ולפי הסוגיא דיומא הנזכר לעיל על כרחך צריך לומר שכל זה גם אנו בדלות שכלנו מכירים ורואים את זה, הן אמת שבודאי הקב"ה עושה עמנו המון נסים נסתרים ונפלאות גדולות שאין אנו יודעין מהם כלל וכמו שאמרו חכמים זכרונם לברכה נדה (לא, א) אין בעל הנס מכיר בנסו, אבל מ"מ ע"פ המתבאר מסוגיא דיומא צ"ל דמה שאנו מדברים לפני הקב"ה צריך להיות דברים אשר השגנוהו במציאות.

כי אם ליראה

"וְעַתָּה יִשְׂרָאֵל מָה ה' אֱלֹהֶיךָ שְׂאֵל מַעֲמֹךָ פִּי אִם לִירְאָה אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ לְלַכֵּת בְּכָל דְרָכָיו וּלְאַהֲבָה אֹתוֹ וּלְעִבֹד אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשֶׁךָ" (דברים י, יז).

בספר המגיד עה"ת לבעל "פרי מגדים" נחלק ג' דרוש א' לשבת שובה כתב לבאר הפסוק הנ"ל, דהרי אין ביכולת האדם לבדו להשיג מאומה אם הקב"ה אינו עוזרו. ופשוט וברור הוא שהכל תלוי ברצונו יתברך, וכל השגות האדם בעולם הזה הן ברוחניות והן בגשמיות מתנת הקב"ה הן. וא"כ מה נשאר לו לאדם לעשות ולפעול בזה העולם, "כי אם ליראה". ויעויין עוד בגמ' ברכות (ג, ב) "ואמר רבי חנינא, הכל בידי שמים חוץ מיראת שמים, שנאמר "ואתה ישראל מה ה' אלוקיך שואל מעמך כי אם ליראה" וכו'.

היינו מעשיו האמיתיים של האדם הם רק ביראת ה' ובלימוד תורה. ולא כפי שמדמים אנשים בנפשם, שפועלים ועושים בעניני הגשמיות. ואינם יודעים ומבינים שהדברים הללו הכל מעשי ידיו של הקב"ה הם. והדברים מפורשים בקהלת (יב, יג) "סוף דבר הכל נשמע את האלוקים יראה ואת מצותיו שמור כי זה כל האדם".

מעשה בתלמידו של ה"בית הלוי" זצ"ל, שלאחר שנות לימוד רבות עקר לעיר אחרת והחל לעסוק במסחר לפרנסת בני ביתו. בתחילה הקפיד על סדרי לימוד תמידין כסדרן מתוך עמקות, כפי שרגיל בשנות לימדו אצל ה"בית הלוי". ברבות השנים כשגברו טרדותיו ונהפך לעשיר גדול פסק מלימוד תורה.

והנה אירע שנזדמן ה"בית הלוי" לעירו של תלמידו, ובא אותו תלמיד לבקר את רבו האהוב. מיד כשנכנס, שאלו הבית הלוי מה הנך עושה? ענהו התלמיד את עיסוקו במסחר. שוב שאל רבו מה אתה עושה? ענהו התלמיד ביתר הרחבה וסיפר לרבו על כל פעליו הגדולים וכו'.

הפסיקו ה"בית הלוי" ואמר לו, כל מה שספרת לי עד עתה אלו הם "מעשיו של הקב"ה" שעזרך ונותן לך פרנסה. אך מה הם "מעשיך"? מעשים שהנך יכול לעשות ולפעול בעצמך, והיינו לימוד תורה ויראת שמים.

(שי' לתורה)

"מָה ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים י, יז).

מכאן דרשו חז"ל שצריך לברך בכל יום מאה ברכות (מנחות מג, ב), והכונה דע"י מה שמרגיל עצמו לברך כל יום מאה פעמים ומזכיר שם ה' באימה וביראה, מתעורר האדם לזכור לפני מי הוא עומד, ומשריש בלבו יראת ה' והיינו "מה ה' אלקיך שואל מעמך כי אם ליראה את ה' אלקיך". ומכאן שסגולה נפלאה לאיש המעלה ברצותו לירא ולפחד את ה' שידקדק לומר מאה ברכות בכונה הראויה, ועי' ב"אור

והענין בזה, כי מה שקורין נס [היינו שהוא חוץ לטבע הרגילה] כל אדם מכיר בו כי יד ה' עשתה זאת, אבל מה שהולך בתמידות או מה שבאים ע"י תהליך סבה ומסובב זה קוראים האנשים טבע ומהמון עם יחשבו שזה הולך ממילא, אבל באמת כבר אמרו חז"ל (ברכות ל"ג), הכל בידי שמים, ואמרו (ביצה ט"ו) כל מזונותיו של אדם קצובין לו מר"ה וכו', ואמרו חולין דף ח אין אדם נוקף אצבעו מלמטה א"כ מכריזים עליו מלמעלה, ואמרו במד"ר בראשית אין לך כל עשב שאין לו מלאך שמכה בו ואומר לו גדל, וכן מבואר בהרבה מאמרי חז"ל שהכל מתנהל בהשגחה פרטית, וע"י בספ"ק דבבא בתרא כמה דברים שאילו היה משתנה משהו היה העולם חרב והכל נשמר בהשגחה פרטית עיי"ש, ונמצא שבאמת כל מהלך הטבע הם ניסים אלא שהם נסתרים וזהו עוד נס שההשגחה העליונה מסדרת שכל הדברים יבואו דרך סבה ומסובב והוא נס בתוך נס, ואכמ"ל.

ומעתה באמת כל מאורעותיו של האדם היום יומית הצלחותיו והרפתקאותיו בעונג והצער וכל תנועותיו הכל באין בידי שמים והכל לטובתו גם עצם החיים אינו טבעי אלא בגזירתו ית' ובחסדו, וכמו שכתוב "ואתה מחיה את כולם", וכתוב "כל הנשמה תהלל יה" ואמרו חז"ל על כל נשימה ונשימה צריך להלל להקב"ה כי זהו רק חסד מחסדיו מה שהנפש מתקיימת בגוף הלזה.

אך נוסף להניסים התדירים יראה המתבונן על דרכיו כמה ניסים ממש אשר לא ציפו לזה כלל ואנשים הרחוקים מאמונה שלמה שקורין לזה "מזל", כלומר אדם זה בר מזל הוא, ובאמת הכל ניסים בהשגחה פרטית והלבישו משמים שתבוא הדבר ע"י איזה סיבה בלתי צפויה למען דעת כי לא הוא האדם מתכנן ומסדר ענייניו שלו ומשמיא הוא דרחמי עליה. ויותר מהמה יראה המתבונן שבמשך שנות ימי חייו נעשו כמה דברים שניכר לכל שאינם דברים טבעיים אלא ממש ניסים משמים [אלא שהיצר ממהר להשכיחם מלב האדם אע"פ שבאותה שעה הכיר שאין לו במה לתלות מהלך הדברים וכי המה ניסים מן השמים].

(ברכת פרי - רבי יעקב ישראל קניבסקי)

"הוא תהלתך והוא אלהיך" (דברים י, כא).

כתב רבנו יונה (שערי תשובה ג, לד) "ואל יתהלל חכם זולתי בעבודת השם יתברך וכיראתו, והבטחון בו ובאהבתו, והדבקות בו, שנאמר "הוא תהלתך והוא אלקיך", ונאמר (ירמי' ט, כב-כג) "אל יתהלל חכם בחכמתו וגו' כי אם בזאת יתהלל המתהלל השכל וידע אותי". ומשמע מדבריו, שאפילו עניו רשאי ונכון להתגאות במעלותיו ברוחניות.

"כי הארץ אשר אתה בא שמה לרשתה לא כארץ מצרים היא" (דברים יא, ט).

פירש הרמב"ן, דעו לכם שאינה כארץ מצרים להשקות אותה ברגל מן היאורים ואף שהיא הטובה בארצות מ"מ היא ארץ הרים ובקעות למטר השמים תשתה מים וצריכה שידרוש אותה ה' אלקים תמיד. ואם תעברו על רצון ה' ולא ידרוש אותה בגשמי רצון היא רעה עד מאד לא תזרע ולא תצמיח.

ואין כן שאר ארצות אע"פ שהכל ברשותו ונקל בעיני השי"ת להאביד יישוב ארץ מצרים מ"מ ארץ כנען יותר היא כמו החולה שצריך זכות ותפלה יותר מן הכריא שלא יבאו עליו החולי, עיי"ש היטב בדברי הרמב"ן.

וראים אנו יסוד גדול שדוקא ארץ ישראל אין לה יסוד חזק וצריכה תמיד לדרישת ה' יותר משאר ארצות. וכן הוא תמיד מצב של כלל ישראל שאין להם בסיס ומציאות טבעי להשען עליו. ארץ ישראל היא תמיד תלויה ועומדת באוויר, ובזמן שעוברים על רצונו ית' היא נהפכת להיות רעה. לכאורה זה חסרון אבל באמת זוהי הטובה האמיתית שהטיב השי"ת עם כלל ישראל, וכמו שמבואר במדרש רבה על פ' זו בני אר"י אל תחשבו שאני צריך לפטם אתכם ולמכור אתכם? לא, רק אני מיסר אתכם כדי שתכינו לבככם אלי, עכ"ל המדרש.

ובאמת יסוד זה הוא כלל גדול בכריאה כולה. כל שיש בו יותר רוחניות בסיסו רעוע יותר, ועלול הוא ליפול ח"ו. וזהו מ"ש "זְבוּבֵי מִנֹּת יִבְאִישׁ יִבְיַע שֶׁמֶן רוֹקַח" (קהלת י, א), שהשמן הכי טוב עלול יותר להתקלקל אפילו ע"י זבובים חלשים העומדים למות. וכן היה אצל דוד המלך ע"ה שע"י שאמר (תהלים קיט) "זמירות היו לי חקיך" כלומר שהחשיב עצמו כבטוח כבר לשמור חוקי התורה אמרו לו תראה שאתה תכשל בדבר שאפילו תינוק יודע ועבר על נגיעה בארון (סוף סוטה). הביאור בדבריהם ז"ל (סוכה נב, א) כל הגדול מחברו יצרו גדול ממנו שמכיון שיש בו יותר רוחניות לפיכך זקוק הוא יותר לרחמי שמים שתתקיים מעלתו בידו. ודוקא הצדיק השלם מוכרח להתחנן תמיד אל השם לעזרו להטות לבבו לעדותיו.

וכן בזמני השנה נמי אנו רואים בעינינו כלל זה. הרי אלול שהוא החודש של הכנה לקראת יום הדין והוא הזמן המסוגל ביותר לזכות לחיי נצח, מהאי טעמא תמיד ימצאו בו מפריעים וקשה היא העבודה בחודש זה יותר מכל השנה. הכלל הוא שאין לישראל בסיס לא ברוחניות ולא בגשמיות וצריכים תמיד לרחמי שמים. וזה פירוש הכתוב "ראה אנכי נותן לפניכם היום ברכה וקללה" - ברכה זו היא הנתינה השופעת תמיד וקללה היא מה שאם אין זוכים אז הוא יותר גרוע מכל כנ"ל.

(יד יחזקאל - רבי יחזקאל לעווישטיין)

"כי הארץ וכו' לא כארץ מצרים וכו' והשקית ברגלך פגן הירק והארץ אשר אתם עברים שמה וכו' למטר השמים תשתה מים"

(דברים יא, יא)

הארץ הטובה

פירש רשב"ם: כן שיטת פרשיות הללו, צריכים אתם לשמור מצוות ה', כי הארץ הזאת טובה מכל הארצות לשומרי מצוותיו, ורעה מכל הארצות ללא שומרים, כי וכו' איננה כארץ מצרים שאין צריכים למטר, ובין טובים בין חטאים, בטורח השקאת שדותיהם יש להם לחם, אבל ארץ ישראל, אם אתם שומרים המצוות "עיני ה' אלוךך בה" וכו' "והיה אם שמוע תשמעו ונתתי מטר", ואם לאו "ועצר את השמים ולא יהיה מטר", עכ"ל.

ולכאורה יש לתמוה, א"כ מדוע נקראת ארץ ישראל 'ארץ טובה' (כמו בברכת המזון ועוד), הרי מצרים טובה תמיד, וארץ

ומפני זה, כשם שאסור לצאת מארץ ישראל, כך אסור לצאת מהשערים המצויינים בהלכה.

(דעת שרגא)

"וְלַעֲבֹדוֹ כָּכָל לְבַבְכֶם וְכָכָל נַפְשְׁכֶם" (דברים י"א, י).

פירש רש"י: "ולעבדו בכל לבבכם" – עבודה שהיא בלב, וזו היא תפלה, שהתפילה קרויה עבודה וכו'".

לפי דברי רש"י צריך לפרש את הפסוק, שעלינו להתפלל "בכל לבבכם ובכל נפשכם". ומצינו בספר "נפש החיים" להגאון הרב חיים מוולאזין זצוק"ל, שהאריך לבאר מהו ההסבר שיש להתפלל "בכל לבבכם", ושיש להתפלל "בכל נפשכם".

ביאר ה"נפש החיים" (שער ב פרק א): "והנה מה שנאמר "בכל לבבכם" על ענין התפלה, הוא פשוט, ומבואר כונת הכתוב לב' ענינים. הא' – היינו לפנות לבו מטרדת המחשבות ולהטותה אל הכוונה השלמה לתיבות התפלה, בלבב שלם ומעמקא דלבא וכו'. והב' – היינו גם לשרש מלבו בעבודת התפלה תענוגי העולם והנאותיו מכל וכל, ואך להסתכל כלפי מעלה ברוממות הבורא יתברך, כמו שאמרו (יבמות קה, ב) המתפלל צריך שיתן לבו למעלה, עד שיהא כל כח לבו משוכה רק למעלה, להתענג על ה' לבד בתבות התפלה" וכו'. וביאר ה"נפש החיים" (שער ב פרק יד) את "בכל נפשכם": "והוא שקודם עמדו בתפלה, צריך לבטל ולהסיר מעליו במחשבתו כל תענוגי הגוף והנאותיו וכל עניניו, עד שיקבע במחשבתו למאוס הגוף, כאילו אינו בעל גוף כלל, ורק נפשו לבדה היא המדברת תפילתה" וכו'. ובהגה"ה שם הוסיף, "שכל כך יהיה הגוף ועניניו ותענוגיו נבזה בעיניו נמאס, עד שיהיה לו תשוקה עצומה להשליך נפשו מנגד, ושתהא כל תשוקת נפשו בבוראו יתברך שמו, כאלו אינו בעל גוף, אלא כאחד מצבא המרום המשמשים במרום, מופרשים ומובדלים מכל עניני עולם הזה".

הרי שכתב הגאון ר' חיים מאולאזין זצ"ל, ש"בכל לבבכם", פירושו "לשרש מלבו בעבודת התפלה תענוגי העולם והנאותיו מכל וכל", ו"בכל נפשכם" פירושו, "לבטל ולהסיר מעליו במחשבתו כל תענוגי הגוף והנאותיו וכל עניניו עד שיקבע במחשבתו למאוס הגוף כאילו אינו בעל גוף כלל". ועדיין צריך ביאור, מה ההבדל בין "בכל לבבכם" ו"בכל נפשכם".

וי"ל ש"בכל לבבכם" פירושו שבהכרתו העליונה אינו מעוניין כלל בתענוגי עולם הזה והנאותיו, ומבין בשכלו שכל תענוגי עולם הזה הן הבל הבלים. ו"בכל נפשכם" מוסיף שאפילו בתת-הכרתו אין לו שום נטי' ורצון לתאוות עולם הזה, ומרגיש בלבו שכל תענוגי הגוף הן הבל הבלים, כאילו אינו בעל גוף כלל.

חידוש גדול לימדנו הגאון הרב חיים מוולאזין זצוק"ל, בגודל קדושתו של האדם, שבידו להגיע לדרגה שהוא מרגיש בלבו לגמרי שכל תענוגי הגוף הן הבל הבלים, והרי הוא מואס בעניני הגוף, כאילו אינו בעל גוף כלל. (חידושי הלב)

"וְהָיָה אִם שָׁמַע תִּשְׁמְעוּ אֶל מְצוֹתַי אֲשֶׁר אֲנִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם לֹאֲהַבְתֶּם אֶת ה' אֱלֹהֵיכֶם וְלַעֲבֹדוֹ כָּכָל לְבַבְכֶם וְכָכָל נַפְשְׁכֶם" (דברים י"א, י).

ישראל לא כך. והנראה ביאור הדברים, שלענין צרכי עולם הזה כגון "ואספת דגנך" וכו', באמת מצרים טובה יותר, אבל לגבי הטוב האמיתי שהוא קרבת אלוקים, כמו שכתב דוד המלך (תהלים עג, כח) "וְאֲנִי קָרַבְתִּי אֲלֵיךְ לִי טוֹב", הרי ארץ ישראל טובה מכל הארצות, שתמיד העינים נשואות לשמים, לבקש שתהיה פרנסה, משא"כ במצרים שאין שם דבר הגורם לקרבת אלוקים.

וכך שמעתי מהרה"צ ר' יהודה בן שלום בשם דרשות הר"ן שזוהי קללת הנחש "ועפר תאכל" וכו', שאינו כמו שאר בעלי חיים ככתוב "הַפְּפִירִים שֹׁאֲגִים לְטָרֶף וְלִבְקֶשׁ מֵאֵל אֶכְלֶם" (תהלים קד, כא).

אשרינו בארץ ישראל שיש כאן גורמי קרבת אלוקים.

(חיי יעקב - רבי יעקב אדלשטיין)

"אֲרֶץ אֲשֶׁר ה' אֱלֹהֶיךָ דִּרְשׁ אֶתָּה תְּמִיד עֵינֵי ה' אֱלֹהֶיךָ בָּהּ מְרִשִׁית הַשָּׁנָה וְעַד אַחֲרֵית שָׁנָה" (דברים י"א, י).

מעלת הארץ ומעלת מקום תורה – מקום השראת השכינה

הנה איתא בשלהי כתובות (קיא, א): אמר רב יהודה אמר שמואל כשם שאסור לצאת מארץ ישראל לחוצה לארץ, כך אסור לצאת מבבל לשאר ארצות, ומפרש רש"י לפי שיש שם ישיבות המרביצות תמיד תורה.

וצריך להבין, דמלשון הגמרא שאמרו כשם שאסור וכו' כך אסור לצאת מבבל, משמע שזהו ממש אותו האיסור כמו שאסור לצאת מארץ ישראל, ומדוע, אמנם בבבל יש ישיבות המרביצות תורה תמיד, אך מדוע היא נחשבת ממש כארץ ישראל.

ביאור הדברים הוא, שאותן הישיבות המרביצות תורה תמיד בבבל הם עושים מחוצה לארץ ישראל, כי הנה כתב ה"חתם סופר" בחידושו למסכת גיטין (מד, א ד"ה חוץ ממלאכתו) שהמתגורר בחוצה לארץ נחשב שאינו מקיים שום מצוה, כי כל הדר בחוץ לארץ דומה כמי שאין לו אלו-ה (כתובות קי, ב), והקורא בחוץ לארץ אינו כקורא בארץ ישראל, כי גרשהו מהסתפח בנחלת ה', אך מכל מקום נראה שלא אמרו זאת אלא לגבי עבד כנעני, אבל גדולי ישראל, תלמידי חכמים, העוסקים בתורה, עליהם נאמר "וְכָכָל מְקוֹם מְקַטֵּר מִגֹּשׁ לְשָׁמַי וּמִנְחָה טְהוֹרָה" (מלאכי א, יא), ונאמר "וְאֵהִי לָהֶם לְמִקְדָּשׁ", (יחזקאל י"א, טז) ודרשו חז"ל, זה בית רבינו שבבבל (מנחות קי, א).

מעלת הארץ היא בכך שעניני ה' בה, דהיינו שיש בה השגחה פרטית בלתי פוסקת, וכפי שהאריך בזה הרמב"ן בפרשת אחרי (ויקרא יח, כה). וזהו גם כן מעלתם של תלמידי חכמים שהם מורידים את השכינה לעלמא הדין, ובונים מקדש על ידי לימוד תורתם.

וזהו מה שקובע ה"חתם סופר" שמה שאמרו חז"ל שכל הדר בחוצה לארץ כמי שאין לו אלוק, לא נאמר לגבי תלמידי חכמים, כי תלמידי חכמים זוכים ומקומם הוא מקום השראת השכינה כמו בארץ ישראל.

ובזה נבין היטב מדוע אסור לצאת מבבל, ואיסור זה הוא כמו האיסור לצאת מארץ ישראל, כי מעלת ארץ ישראל נובעת מכך שהיא מקום השראת השכינה, והכי נמי ארץ בבל היות שיש שם ישיבות המרביצות שם תורה תדיר, מתקדש המקום על ידי זה בקדושת השראת השכינה ממש כארץ ישראל.

"לאהבה את ה' אלהיכם" וגו', ר"ל, שהתורה שאתה לומד תהיה מתוך אהבת השי"ת ולא לשם קבלת פרס, או שיקראוך חכם ויחלקו לך כבוד. וכן המצוות תקיים מתוך אהבה ולא לשם קבלת פרס.

וכיצד תגיע לזה? כשתראה הנסים והנפלאות שעושה הקב"ה עם האדם, שנוצר מטפה סרוחה, ונתן לו דעת ובינה והשכל. ברא לו עינים שיראה. וברא לו עפעפים לכסות העינים בשנתו. וכשיראה דבר שאינו הגון יסגור עיניו. ועשה לו נקבים באזניו לשמוע. ונחיריים להריח ושירד דרך שם הליחות מן המוח. עשה לו פה לדבר ולאכול. וכן אברים וגידים וצלעות בשדרה. ופרקים באצבעות הידים והרגלים, וכתפים וברכים ושוקיים שיוכל לילך ולעמוד ולישב ולהתכופף. ועשה לו עור על בשרו שיכסה אותו. ועשה לו ידים ורגלים, ידים שיוכל לעשות מלאכה ורגלים להלך. עשה לו טבור שיהיה ניזון דרך שם בהיותו בבטן אמו. ומלבד כל אלו התקין לו כמה מיני אברים בתוך גופו, ובלי הם אינו יכול להתקיים אפילו שעה אחת. ואם ישים לבו לסדר ברייתו, ובפרט כשישים לבו כמה מרובה הטוב שעושה הקב"ה עמו בכל שעה ושעה, שמציל אותנו מכמה מיני עלילות שמעלילות עלינו האומות, בודאי יאמר בלבו, כיצד אוכל לשלם על כל הטובות האלו, ואפילו אם אקיים כל המצות שנצטווית. ואם יחשוב כל זה יבוא להכיר גדולת השי"ת וישמור מצותיו שלא על מנת לקבל פרס.

(ילקוט מנעם לועז)

וכן אנו מתפללים בשבתות וימים טובים "קדשנו במצותיך ותן חלקנו בתורתך" וכו', ורק אחרי כל זה אנו מבקשים "וטהר לבנו לעבדך באמת", ויתכן שטהרת הלב היינו הסרת ערלתו כדי ליתן מקום שתחול בו קדושת התורה והמצוות. ובאמת גם בנוסח התפלות של ראש השנה ויום הכיפורים מוצאים אנו סדר זה. מתחילים בתפלה "ובכן תן פחדך וכו' ואימתך וכו' ובכן צדיקים יראו וישמחו וכו' ובכן תן כבוד וכו'", ואחר כל זה דומה כאלו נגמר הכל. אכל אנו מוסיפים לבקש "וכל הרשעה כולה כעשן תכלה כי תעביר וכו'" כי בלא זה לא יתכן שיתקיימו כל הדברים הטובים כל עוד שהרע שוכן בעולם.

היוצא מדברינו כי אין תקוה לאדם להגיע אל השלמות בלי לעקור את הרע ושרשו מקרב לבו. וכמו שאנו רואים בראש השנה כאשר האדם עומד ומתפלל ביום הדין והוא נרגש מעט והכל מתברר לו אז בתכלית הפשטות שהכל אמת שהבורא ית' צופה ומביט וכו' ונדמה לו שהוא כבר יכול לעלות למעלה למדרגות גבוהות ביראת ה'. ולבסוף אחר כן רואה שנשאר במצבו כמקודם ועדיין הוא בכסלו ושטותו ואינו מבין מה חסר לו ולמה לא הפך לצדיק. והישוב לזה כי כל שנשאר אצלו הרע אז לבו עדיין אטום מלהבין ואין כל מחשבותיו והרהורי התשובה שלו פועלים בו שום רושם כלל. ולפיכך עיקר העבודה היא ה"סור מרע" ואז יצליח ב"ועשה טוב".

(יד יחזקאל - רבי יחזקאל לעוינשטיין)

"הן לה' אלהיך השמים ושמי השמים הארץ וכל אשר בה" וגו' ומלתם את ערלת לבבכם וערפכם לא תקשו עור". (דברים י, יד-טו).

סור מרע ועשה טוב

המשך הפסוקים מגלה לנו סוד גדול. יש שאדם חושב שעיקר העבודה היא לרכוש לעצמו ידיעות חזקות ביסודות האמונה כגון מציאות הבורא, תכלית בריאת העולם, שכר ועונש וכו' ואם רק יהיו כל אלו אצלו בהכרה ברורה אזי מוכרח הוא כבר לעלות מטיט היוון שלו וממילא לקנות את כל המעלות העליונות שהאדם מצווה עליהן. ולכאורה צריך להיות כן, דמכיון שהוא כבר יודע את חובתו בעולמו מיד ילך ויעשה. אבל לפי מה שאנו רואים מעשים בכל יום אין זה מספיק כלל. דאף אם יהיו לו לאדם כל הידיעות הנחוצות עדיין רחוק הוא מתכליתו ועודנו עומד בסכנה ליפול בפח. והסיבה לזה - אוטם הלב. כי הלב אינו מרגיש כלום מכל מה שהשכל משיג וזה מה שנקרא 'ערלת הלב', שאין הלב מתפעל מכל הדברים השכליים המעוררים את האדם לעבודת הבורא ית'. וכל זמן שאין האדם מסיר את אטימת הלב לא יועיל לו כלום להעלותו למדרגות גבוהות. וכמ"ש "סור מרע ועשה טוב" (תהלים לה) שצריך לעקור את הרע שבקרב לבו ואז יהא מקום לטוב לשכון בו.

וזהו מה שמלמדים אותנו הפסוקים הנ"ל "הן לה' אלקיך השמים ושמי השמים" ואם האדם מכיר זאת הלא קל להבין שמה שברא הכל אינו אלא לטוב לנו כי מה תועלת להשי"ת בנו "ואם תצדק מה תתן לו וכו'", א"כ אין ספק שכדאי לו לאדם עסק זה להיות ולהקרא עבד לה'. ומ"מ אומר לנו הקב"ה "ומלתם את ערלת לבבכם" כי בלא זה לא נצליח להבין הדברים הכי פשוטים ונשאר ריקים ודלים.

"וסרתם ועבדתם אלהים אחרים והשתחיתם להם" (דברים יא, טו).

פירש רש"י: "וסרתם", לפרוש מן התורה, ומתוך כך "ועבדתם אלהים אחרים", שכיון שאדם פורש מן התורה הולך ומדבק בעבודה זרה. וכן בדוד הוא אומר, "פי גרשוני היום מהסתפח פנחלת ה' לאמר לך עבד אלהים אחרים" וגו' (שמואל א כו, יט), ומי אמר לו כן, אלא כיון שאני מגורש מלעסוק בתורה הריני קרוב לעבוד אלהים אחרים.

ותימה, כיצד אפשר לומר שדוד היה "קרוב" לעבוד עבודה זרה, כיון שלא היה באפשרותו ללמוד תורה. הרי דוד למד הרבה תורה קודם שברח משאול, והגיע למדרגה גבוהה ברוחניות, שמחמתה נמשח להיות מלך. גם מסתבר שאפילו בשעה שברח משאול, למד תורה בעל פה, ורק היתה חסרה לו האפשרות ללמוד בעיון ובישוב הדעת (וכן משמע מהשפתי חכמים כאן, שטענת דוד היתה שאינו יכול ללמוד בעיון).

גם בשעה שברח הגיע למדרגה גבוהה בדביקות בהקב"ה מכח תפילתו, וזכה לחבר הרבה פרקים מספר תהילים. ואיך אפשר להיות שבאותה שעה היה "קרוב" לעבוד עבודה זרה? ועל כרחך צריך לומר שזהו כוחו של היצר הרע, שלולי כח התורה קרוב הדבר שיצליח היצר הרע לפתות את הצדיק לעבוד עבודה זרה. הרי כתב המסילת ישרים (פרק ה), "כי הבורא ית"ש שברא היצר הרע באדם הוא שברא התורה תבלין לו, כמו שאמרו ז"ל בראתי יצר הרע בראתי לו תורה תבלין, והנה פשוט הוא, שאם הבורא לא ברא למכה זו אלא רפואה זו אי אפשר בשום פנים שירפא האדם מזאת המכה בלתי זאת הרפואה, ומי שיחשוב להינצל זולתה אינו אלא טועה ויראה טעותו לבסוף כשימות בחטאו". ולכן אפילו

דוד, כמעט לא היה בכוחו לעמוד נגד היצר הרע בלי שלמוד תורה בעיון, כיון שעיקר כוחה של "תורה תבלין" באה מלימוד תורה בעיון (וכמו שמשמע מדברי רש"י ויקרא כו, ג).

ולפי מה שכתבנו שכמעט בלתי אפשר להתגבר על היצר הרע בלי לימוד התורה, לכאורה קשה איך מצינו אנשים שומרי תורה ומצוות שאינם בני תורה. וכבר הקשה כן הגאון ר' יהונתן אייבשיץ זע"ל, בספרו "יערות דבש" (ח"א, דרוש א'), ותירץ, "וזהו שאלת הגמרא נשים במאי זכיין, רצה לומר במה מנצחים ליצר הרע, כי אין לנצח ליצר הרע רק בתורה, ונשים לאו בני תורה נינהו, אם כן במה מנצחים ליצר הרע, ועל זה משני, הואיל ועל ידם נלמד, כי מסייעים לגברייהו ללמוד, והן יושבות ומתענגות בעבורם, וכן מדריכים בניהם לתורה, הרי כאלו הן לומדות התורה, ואף בזו, התורה מסייעתם ללחום עם היצר הרע כאילו הן לומדות התורה, וכן בכל אדם מי שאינו בעל תורה, אם כן הרי הוא משולל מכלי זין לעמוד נגד הצורך, ובמה יגן על עצמו, ולכך זאת העצה היעוצה, להחזיק לומדי תורה לשמה ולסייעם בכל לב" וכו'.

למדים אנו מכאן את גודל התועלת להתחזק בלימוד התורה בעיון, שכמעט בלתי אפשרי לנצח את היצר הרע אלא אם כן האדם ילמד בעצמו בעיון, או יחזק אחרים הלומדים תורה בעיון. (חידושי הלב)

אך יש לדחות על פי מה דפירש"י לעיל שם בגמרא בסוף העמוד הקודם על מה שכתוב בגמרא: "אמר רבי יהושע בן לוי אע"פ שקרא אדם קריאת שמע בבית הכנסת מצוה לקרותו על מיטתו וכו' אמרו בלבבכם על משכבכם". ופירש רש"י שם (ד"ה אמרו בלבבכם) "אמרו מה שכתוב על לבבך". והוא הדין כאן אפשר לפרש דכוונת הגמרא, אמרו מה שכתוב בו על לבבכם [כלומר התורה דכתיב ביה "ושמתם את דברי אלה על לבבכם"]. ואדרבה הכתוב אומר 'אמרו' לא 'חשבו' או כיו"ב.

ועיין ב"כלי חמדה" פרשת האזינו (סי' א') שהאריך בענין זה. ויש לעיין בדבריו, שאם העשה של תלמוד תורה נלמד מהכתוב "ולמדתם אותם את בניכם" הרי ברור שהמצות עשה היא דוקא ע"י דבור ובהרהור ליכא מצות עשה, שהרי בהרהור אינו יכול ללמד את בניו. או אפשר דבהרהור יש מצות עשה אחרת של "והגית בו יומם ולילה". אמנם הכתוב "והגית" הוא ביהושע (א, ח), ואם כן אינו מצות עשה ממש אלא מדברי קבלה. שהרי אמרו במגילה (ב, ב) ובעוד מקומות "ואלה המצות שאין הנביא רשאי לחדש דבר מעתה", וממילא אין יהושע יכול לחדש מצות עשה, אמנם יתכן שמ"ע של תלמוד בהרהור היא הלכה למשה סיני ואסמיכה יהושע אקרא ד"והגית". (הר צבי - רבי פסח פרנק)

"וְשַׁמְתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לִבְבְּכֶם" (דברים י"א, יח).

י"ח - כא).

נ"ל על פי דברי קדושת זקני בעל חתם סופר זצ"ל בבאיור הקרא (דברים כח, יא) "וְהוֹתַרְךָ ה' לְטוֹבָה בְּפָרִי בְטָנְךָ" כי יש מי שכבר השלים נפשו, אך מכל מקום עדיין מניחו ה' בעולם הזה למען יוכל ללמד ולהדריך את בניו.

(חידושי רבנו יוסף נחמיה - רבי יוסף נחמיה קורניצ'ר)

"וְשַׁמְתֶּם אֶת דְּבָרֵי אֱלֹהִים עַל לִבְבְּכֶם" (דברים י"א, יח).

בגמ' ברכות (ה, א): אמר רבי לוי בר חמא אמר רבי שמעון בן לקיש, לעולם ירגיז אדם יצר טוב על יצר הרע נצחו מוטב וכו' ואם לאו יעסוק בתורה שנאמר "אמרו בלבבכם על משכבכם".

וכתב על זה בספר "ציונים לתורה" (כלל ט) וז"ל: ומוכח שהמחשב דברי תורה בלבבו מקרי עוסק בתורה מדמייתי אי'עסוק בתורה קרא ד"אמרו בלבבכם", עכ"ל.

ט"ו באב

באב היה יום טוב לישראל: יום שהותרו שבטים לבוא זה בזה, ועוד כמה טעמים.

הטעם שיותר נחוץ לנו, זה מה שכתוב בסוף (קכ"א, ב): 'רבה ורב יוסף דאמרי תרוויהו - יום שפוסקין בו מלכרות עצים למערכה'. ביום הזה היו מפסיקים לכרות עצים לצורך המערכה, משום כך נקבע ליום שמחה. 'דתניא רבי אליעזר הגדול אומר כיון שהגיע חמשה עשר באב, תשש כחה של חמה, ולא היו כורתין עצים למערכה. אמר רב מנשה וקרו ליה יום תבר מגלי'.

הרי יש לנו קרבנות בכל יום ויום, חוץ מקרבן התמיד - תמיד דשחר ותמיד דבין הערבים - שצריך להביא יום יום, חוק ולא יעבור, והיו שורפים אותו על גבי המערכה, והיו צריכים בשביל זה עצים על גבי המערכה. וגם היה מצוה מיוחדת להביא 'עצי המערכה', שיהיה תמיד על גבי המזבח 'אש תמיד תוקד על המזבח לא תכבה' (ויקרא ו, ו). לכן היו צריכים תמיד להכין עצים. היו יוצאים ליערות וכורתים עצים,

אומרת הגמרא במסכת בבא בתרא (קכ"א, א): 'תנן התם (תענית כו, ב), אמר רבן שמעון בן גמליאל: לא היו ימים טובים לישראל כחמשה עשר באב וכיום הכפורים, שבהן בנות ירושלים יוצאות בכלי לבן שאולין, שלא לבייש את מי שאין לו'.

למדנו במשנה (תענית שם), שהימים היותר טובים שהיו לישראל היו יום ט"ו באב, וגם יום הכיפורים.

אומרת הגמרא: בשלמא יום הכפורים הוא יום שמחה. למה? כי הוא יום סליחה ומחילה, יום שנתנו בו לוחות אחרונות - כמו שידוע (ע' דברים ט יח-ט), שאחרי שישראל חטאו בחטא העגל, היה צריך משה רבינו ע"ה לפייס את הקב"ה, ועלה בראש חודש אלול, ושהה בהר ארבעים יום, והקב"ה נתפייס, ונתן לו מחדש לוחות אחרונות ביום הכיפורים, וירד והביא אותם לישראל. - אלא חמשה עשר באב מאי היא? מה יש ביום חמישה עשר באב?

אומרת הגמרא כמה וכמה טעמים מדוע אכן יום חמשה עשר

המשנה במסכת תמיד (כט, א) מספרת איזה אילנות דוקא היו מחפשים, איזה סוג, לא מכל האילנות. יש בזה כללים, כמו שמעתיק הרמב"ם (פ"ז מהל' איסורי מזבח ה"ג).

כשהגיע חמשה עשר באב, תשש כוחה של חמה. ולכן הפסיקו מלכרות עצים למערכה. מה הסיבה? אומר הרשב"ם, ויש בעצים לחלוחית ומעלין עשן בחמשה עשר באב החום של השמש נקלש, תשש כוחה של חמה, היא לא מחממת, היא לא מלהיטה בכל עוצמת כוחה, ולכן העצים לא מתייבשים, ויש בהם לחלוחית, יש בהם רטיבות, ומעלין עשן, כשיקחו את העצים הללו לצורך המערכה - הקרבנות במקדש - בשעה שישרפו יצא יותר מדי עשן. כשיש עץ רטוב יוצא ממנו הרבה עשן.

רשב"ם מוסיף עוד טעם (שם): 'וגם יגדל תולעת', שיש בעץ לחלוחית, נופלים בו תולעים. וכדאמרינן במדרש איכה רבי יעקב בר אחא בשם רבי יוסי אומר שבו כלה זמן קציעה למזבח, שכל עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח, וכל עץ שהוא נקצץ אינו עושה מאכולת. עץ שנמצא בו תולעת פסול למזבח. למה? 'הקריבהו נא לפחתך' (מלאכי א, ח). כשאתה מקיים מצוה, כשאתה מביא דורון למלך, אתה מביא לו את המעולה ביותר, את המשובח ביותר. אדם לא יביא למלך מתנה שיש בה תולעים, דבר כזה לא רק שלא יתקבל לרצון, אלא גם יכול להתחייב בנפשו. אומר לו: 'מה זה אתה מלגלג עלי? מביא לי מתנה מתולעת?!' הייתכן כזאת? 'הקריבהו נא לפחתך'.

וכך הדין בשאר מצוות. צריך האדם להשתדל לקיים את המצוות בשיא ההידור, כזה שיותר מהודר, נאה, יאה, הן מצד האדם המקיים, והן מצד החפצא של המצוה. המצוה עצמה צריכה להיות מהודרת. לעשות אותה בשמחה, ולעשות אותה במעולה שבנכסיו!

לכן כשתשש כוחה של חמה, ואינה מייבשת את האילנות היטב (ומצוי בה לחלוחית, מצוי בה תולעת), היו מפסיקים לכרות עצים. עד שיבוא הקיץ הבא, שאז צחדשים מחדש את כריתת האילנות. ואותו יום שפסקו, היו שמחים בו. למה? אומר הרשב"ם (ד"ה מניסן): 'לפי שבאותו יום היו משלימים מצוה גדולה כזאת'. לכן לא היו ימים טובים לישראל כיום ט"ו באב, לפי שסיימו מצוה. בהשלמת מצוה אדם צריך לשמוח, 'ברוך ה' זכיתי להשלים את המצווה'.

מכאן מקור נפתח למה שנהגו 'סעודת סיום מסכת'. מה השמחה הגדולה? אחד המקורות לזה הוא הגמרא כאן (ע"י מהרש"ל בס' ים של שלמה סוף פרק ז דבבא קמא, הרמ"א בהגה יו"ד ס"ס רמו). שהרי גמרו, למדו מסכת שלמה, 'מאן דירית חד מסכתא ירית חד עולם', כמו שמובא בזהר הקדוש כידוע. אז יש שמחה. זה קנין נצחי, זה עולם לנצח. 'יתתי לי דכי חזינא צורבא מרבנן עבדינא ליה יומא טבא לרבנן', כך אמר אביי בגמרא שבת (ק"ח, ב). איך אדם לא יהיה שמח בשעה שסיים את המצוה? וזו היתה הסיבה לשמחה הגדולה ביום ט"ו באב. כך הוא לפי פשוטו של גמרא (לפי הרשב"ם).

אבל יש עוד ביאור מפליא בדברי הגמרא, והם דברי רבינו גרשום מאור הגולה (כאן על הדף), ורבינו גרשום הקצר הזה הוא באמת מעורר לבבות, שהוא מפרש עוד הסבר: מדוע באמת נקבע אותו יום, יום ט"ו באב, ליום שמחה שלא היו ימים

טובים לישראל כאותו יום? אומר רבינו גרשום: 'יום שפוסקים בו מלכרות עצים למערכה - ולפי שעה שהיו עוסקים לכרות עצי המערכה, היו מתבטלים מתלמוד תורה, אבל אותו יום פסקו ועשאוהו יום טוב, שמכאן ואילך היו עוסקים בתורה'.

נתבונן מה כתוב כאן: אומר רבינו גרשום, אתה יודע למה יום ט"ו באב לא היו ימים טובים לישראל כמו אותו יום? כיון שהפסיקו לכרות עצים למערכה, וממילא נתפנו עכשיו לעסוק בתורה. עד אותו זמן היו צריכים לכרות עצים, לצאת ליער, לחתוך שם עצים בשביל הקרבנות במקדש, אבל עכשיו - ט"ו באב - תשש כוחה של חמה, לא מייבשת את האילנות היטב (יש בו לחלוחית, יש בו עשן, יש בו תולעים), ביטלו לכרות. כבר לא יוצאים לכרות עצים. ואם כן עכשיו נתפנה להם הזמן לעסוק בתורה, ויכולים לעסוק בתורה. לכן נקבע היום הזה ליום שמחה שאין כדוגמתו: לא היו ימים טובים לישראל כיום ט"ו באב ויום הכיפורים.

הנה כמה יהודים היה אז באותו זמן של המקדש? אפילו אם אנחנו ננקוט לשון קצרה ומועטה, נאמר שהיו כמו בזמנינו, חמש מיליון. [נגיד. לדעתי זה היה הרבה יותר, ככל כפליים יותר - כך יראה כל מי שישתכלל במסכת יומא (כא, א) או באגדות החורבן כמה אלפים ורבות מליונים יהודים היו - אבל נגיד שהיו רק מיליונים בודדים]. בא נחשוב: כמה מהם יצאו לכרות עצים למערכה: כל החמישה מיליון כולם יצאו ליער וחתכו עצים בשביל המערכה? רחוק מן הדעת, זה לא מסתבר שכל כלל ישראל כולם יצאו. צריכים לומר שהיו שם איזה מאות, (גדוד אחד, חטיבה אחת), לא יותר! וגם כשיצאו לכרות עצים למערכה, זה היה מהבוקר ועד הערב כל הזמן עם הגרזנים כורתים עצים? גם כן לא מסתבר שהיו עובדים עבודת פרך כזו כל היום. אלא צריכים לומר שהיה איזה שעות ביום, נגיד כל שעות לפני הצהריים.

יוצא לנו שהיתה איזה קבוצה בכלל ישראל שהיו כמה שעות ביום כורתים עצים (בשביל הקרבנות), ועכשיו - יום ט"ו באב - תשש כוחה של חמה, ואותה קבוצה הפסיקה לכרות עצים, יותר לא תכרות עצים עד שנה הבאה. מה עושים באותו זמן? יושבים ועוסקים בתורה. הואיל וכן, נקבע יום טוב לכלל כלל ישראל, למה? כי ברוך ה' נצטרפו עוד כמה לומדים לעסוק בתורה! מזה עושים, יום טוב לכלל ישראל! נבין עד כמה מעלתה של התורה יקרה, ועד כמה הם הבינו את המעלה של תורה: ברוך ה' יש עוד קבוצה שמצטרפת לעסוק בתורה - אין לך יום טוב גדול מזה! זה יום שמחה וששון, כולם שמחים בו. נצטרפו עוד כמה לומדים, עוד כמה שעות של תורה בכלל ישראל, כמה זה טוב לכלל ישראל, כמה זה טוב לכלל הבריאה, וכמה שמחה וששון זה מוסיף בפמליא של מעלה. ולא יכלו כלל ישראל להתאפק, מוכרחים לקבוע את אותו היום שבו נוספו עוד כמה לומדים ליום שמחה, שלא היה כדוגמתו בכלל ישראל, (חוץ מיום הכיפורים). הפוך ממה שאנחנו חושבים היום: אם יש איזה 'יומא דפגרא', אדם נהיה בו 'פגרא', לא פותח ספר...

באמת דברי רבינו גרשום הללו ממש מעוררים את הלב. שאדם יבין יקרות ומעלת תלמוד תורה, איך אותו דור הבין את הדבר הזה.

(מתוך שיחת הגאון רבי יעקב חיים סופר שליט"א)